

Başlık/ Title: Armageddon Yolun Sonu, Yıldırım Orduları Kuzey Filistin'i Nasıl Terk Etti?

Yazarlar/ Authors
Tuncay Yılmaz

ORCID ID
0000-0001-5155-4976

Bu makaleye atıf için / To cite this article: Tuncay Yılmaz, Armageddon Yolun Sonu, Yıldırım Orduları Kuzey Filistin'i Nasıl Terk Etti?, *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no.9 (2021): 40-76.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 06.05.2021

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 27.06.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 30.06.2021

FAD- Filistin Araştırmaları Dergisi
BPS- Bulletin of Palestine Studies
Tarandığı Uluslararası İndexler/ Abstracting & Indexing

INDEX COPERNICUS

SCIENTIFIC INDEXING

CEEOL

DRJI

İSAM

Asos İndeks

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Yazar: Tuncay Yılmaz *

Armageddon Yolun Sonu, Yıldırım Orduları Kuzey Filistin'i Nasıl Terk Etti?

Özet: Yıldırım Ordular Grubu'nun Birinci Dünya Savaşı Filistin Cephesi'nde Nablus Meydan Muharebesi'nde İngiliz kuvvetlerine karşı ağır yenilgisi ve sonrasında yaşananlar günümüzde bile tartışılmaya devam etmektedir. Bu çalışmada da Türk tarihinin en kara günlerinden biri olan 19 Eylül 1918 öncesi ve sonrası genel hatlarıyla ortaya konmuş, bu trajedide akla takılan bazı sorulara da cevap aranmaya çalışılmıştır. Bu soruların başında Yıldırım Orduları Komutanı Liman von Sanders Paşa'nın kuvvetli istihbarata rağmen, ana saldırıyı neden sahil tarafı yerine Şeria Nehri tarafından beklediği gelmektedir. Öyle görünüyor ki; Kuzey Arap Ordusu ve Bedevi Kuvvetlerinin cephe hattının neredeyse 75 km gerisinde olan, stratejik demiryolu kavşağı Deraa ve etrafındaki istasyonlara yaptığı saldırıdan 3 gün öncesinden başlayan etkili baskınlar Yıldırım Genel Karargâhını büyük endişeye sürüklemiş, önemli ihtiyatlarını da burada kullanmasına neden olmuştur. Mısır Seferi Kuvvetler Komutanı General Allenby de zaten bunu amaçlamıştı. İkinci önemli tartışma konusu ise Mustafa Kemal Paşa'nın 7. Ordusunun cepheyi terk etmesi meselesidir. Oysa muharebe incelendiğinde dağlık bir arazide konuşlanmış 7. Ordu birliklerinin İngilizler karşısında hemen çekilme bir yana büyük bir özveriyle mücadele ettikleri görülmüştür. 7. Ordu'nun geri çekilme kararı alması kendi cephesindeki gelişmelerden kaynaklanan bir durum değildir. Ayrıca, Batı cephesinde bulunmamış, gelişmeleri takip edememiş Liman Paşa'nın esnek savunma yerine düz hatta savunmayı benimsemesi mağlubiyeti hazırlayan nedenlerin başında gelmektedir. Şeria Nehri'nden geçişi sağlayan iki köprü'nün güvenliği konusunda geç kalınması az daha 7. Ordu'nun da bozgununa neden olacaktı. Şüphesiz ki; popüler kültürde yenilgiler pek hatırlanmak istenirse de aslında ileriye yönelik birçok ders barındırırlar. Nablus trajedisinde olduğu gibi umutsuz anlarda bile esir olmamak için çabalayan, mücadele edenlerin hatıralarının da yaşatılmasına vesile olurlar.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Filistin Cephesi, Nablus Meydan Muharebesi, Armageddon, Liman von Sanders, Yıldırım Orduları, Mustafa Kemal Paşa.

Armageddon, The End Of The Road, How Did Ottoman Yıldırım Army Group Abandon The Northern Palestine In The First World War?

Abstract: The decisive defeat of the Ottoman Yıldırım Armies Group by the British forces in the First World War Palestinian Front in the Battle of Nablus and its aftermath have still been debated so far. In this study, before and after September 19, 1918, one of the darkest days in our history, has been examined generally and some questions were raised to be answered. One of the important questions is why did Liman von Sanders Pasha, Commander of the Yıldırım Armies Group await the main attack from the Jordan River's side instead of the Mediterranean coasts, despite the strong intelligence. It seems that the effective raids of the Northern Arab Army and Bedouin Forces started 3 days before the main attack on the strategic railway junction Deraa and its surrounding stations, (which are almost 75 km behind the front line) caused great concern to the Yıldırım general headquarters and enforced them to use their important reinforcements here. General Allenby, commander of the Egyptian Expeditionary Forces, had already aimed to do so. The second important issue of discussion is that whether Mustafa Kemal Pasha's 7th Army left the front without notifying. However, when the battle was examined in detail, the 7th Army units deployed on a mountainous terrain fought with great devotion, let alone withdrawal, against the British. The decision of the 7th Army to abandon Nablus city was not a result of the developments on it's own front. In addition, Liman

* Tıp Doktoru / Bağımsız Araştırımacı, dryilmazer2003@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5155-4976

Pasha, who had not been on the Western front before and could not follow the tactical developments, adopted the straight line defense instead of flexible defense. It was one of the main reasons that led to the defeat. Being late for checking of the two bridges over River Jordan would have caused the destruction of the 7th Army Undoubtedly; Although defeats has not been desired to remember in popular culture, they actually contain many lessons for the future. As in the Nablus tragedy, they are instrumental in keeping the memories of those who strive and struggle not to be captured even in desperate moments.

Keywords: The First World War, Palestine Front, The Battle of Megiddo, Liman von Sanders, Yıldırım Army Group, Mustafa Kemal Pasha.

Giriş

61. Alay 3. Tabur'dan İhtiyat Zabiti İbrahim Arıkan anılarında; kendilerine teslim olan Hintli bir başçavuşu esir almanın gururu ile alay karargâhına gönderseler de, İngiliz ordusundan eli silahlı bir askerin nasıl olur da siperlerimizi geçip Gölcükdere'ye kadar gelebildiğinden dolayı azar işittiklerini anlatır.¹ Askeri prosedürler bir yana 17 Eylül 1918'de Türk tarafına geçmeyi başaran Hintli Müslüman astsubayın anlattıkları çok önemliydi. İngilizler iki gün sonra deniz tarafından büyük bir saldırıya geçecekti. Durumun ciddiyetini kavrayan VIII. Ordu Komutanı Cevat (Çobanlı) Paşa Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Liman von Sanders Paşa'dan acil takviye istemişti. Kaldı ki; İngilizlerin sahil tarafından saldırıya geçeceklerini gösteren başka bir işaret de demiryollarını mevzilerinin hemen gerisine kadar uzatmış olmalarıydı.² Muhtemel saldırının tam hedefinde olan 22. Kolordu Komutanı Refet (Bele) Bey de savunma hattının 4 km kuzeyindeki bataklıkın gerisine alınmasını teklif etmişti.³ Yıldırım Genel Karargâhı'nda ise geçen yılki Birüssebi saldırısı öncesi yaşanan çanta mizanseninden dolayı aldanma korkusu yaşandığı belliydi.⁴ Bu nedenle

¹ İbrahim Arıkan, *Harp Hatıralarım*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2007), 226-227.

² Fahri Belen, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi*, V. Cilt 1918 Yılı Hareketleri, (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1967), 68.

³ Kamil Onalp ve diğerleri, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, Sina - Filistin Cephesi, IV. Cilt 2.Kısım, (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1986), 621.

⁴ Çanta Mizansen: Mısır Seferi Kuvvetleri Karargâhı istihbarat dairesi başkanı Albay Richard Meinertzhagen'in 31 Ekim 1917'de yapılacak

Birüssebi mevzilerine yapılacak saldırı öncesi Türk tarafına asıl saldırının Gazze'den yapılacağı izlenimi vermek için bizzat planladığı operasyondur.

Kendisinin de içinde bulunduğu birkaç subay keşif amaçlı Gazze'deki Türk hatlarına yaklaşmış, kaçarken de içinde "Gazze'ye saldırılacağını gösteren

harita", gerçekçi olsun diye konulan kişisel eşyalar ve para bulunan çanta "bilerek" düşürülmüştü. Böylelikle Türklerin dikkatini Birüssebi'den

Gazze'ye kaydırmaları planlanmıştı. (Anthony Bruce, *The Last Crusade The Palestine Campaign in the First World War*, (London: John Murray

gelen bilgilere şüphıyla yaklaşıldı. Oysa Hintli Çavuş'un verdiği bilgiler doğruydu. İlginçtir; VII. Ordu Kurmay Başkanı Sedat Bey Şerif Faysal'ın da daha Ağustos ayında İngilizlerin sahil tarafından büyük bir saldırıya geçeceklerini bildirdiğini yazar.⁵ Liman Paşa, Cevat Paşa'nın ek tedbir önerisini reddedecek, hatta Cevat Paşa kendisinin görevden alınmasını isteyecek kadar tartışacaklardı. Liman Paşa cephenin ortasından, Şeria Nehri tarafından saldırı bekliyordu. 1918'in başında buradan Amman ve Salt'ı hedefleyen iki büyük saldırı olmuştu. Liman Paşa yine Şeria Nehri'ne yakın Musallebe'deki yığıntıdan da rahatsızdı. Temmuz 1918'de Alman birlikleri ve XX. Kolordu'dan birliklerle Avustralyalıların tuttuğu mevzilere saldırmış, ancak bu muharebe Türk-Alman başarısız işbirliği olarak tarihe geçmişti.⁶ Üstelik Hintli Başçavuş'un esir olduğu günlerde stratejik demiryolu kavşağı Der'a'da Liman Paşa'nın endişesini destekleyecek başka bir olay da yaşanacaktı.

Filistin Cephesinde Zor Günler

1918'in Ağustos ayı sonunda bir Alman teğmen, Liman Paşa 'ya; *“Türkler artık savaştan bıkmış ve nefret etmiş durumdadırlar. Bu Türk askerlerinin çok fazla görülen firarlarıyla açağa çıkıyor. Firariler yalnız tüfeklerini ve el bombalarını değil Türk subaylarının bana söylediğine göre bazen makineli tüfekleri de beraberinde götürüyorlar... Bayrama kadar savaş bitmezse askerlerin firar edecekleri veya düşman tarafına sığınacakları, artık savaşmak istemedikleri sık sık bana da hissettiriliyor”* diye yazmıştı.⁷ Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Liman Paşa'nın anılarına şerh yazan Askeri Tarih Encümeni bunun doğru olmadığını ifade etse de⁸ o dönemi yaşayan askeri tarihçiler başta olmak üzere Türk resmi tarihi de bu konuda hemfikirdir. Asker artık savaşma

---

Publishers, 2003), 119.) Bu aldatmanın Gazze-Birüssebi hattındaki Türk savunması üzerinde etkili olduğu tartışmalıdır. 8. Ordu Komutanı von Kress

Paşa İngilizlerin Birüssebi'ye kuvvet kaydırđından hava keşiflerinden gelen bilgiler sayesinde haberdar olduklarını belirtir. (Kress von Kressenstein, Son Haçlı Seferi-Kuma Gömülen İmparatorluk, Çev. Tahir Balaban, (İstanbul:Yeditepe Yayınevi, 2007) 328.

⁵ Mirliya Sedat, *Filistin'e Veda; Yıldırım Orduları Bozgunu*, Yay. Haz. Kemal Gürülkan, (İstanbul:Yeditepe Yayınevi, 2009), 176.

⁶ Tuncay Yılmaz, The Battle of Musallebe, 14 July 1918, A Failed Turkish-German Joint Attack on the WW1 Palestine Front, Erişim: 6 Nisan 2021 http://www.geliboluyuanlamak.com/964_the-battle-of-musallebeh-14-july-1918-a-failed-turkish-german-joint-attack-on-the-ww1-palestine-front-tuncay-yilmazer.html)

⁷ Liman von Sanders, *Türkiye'de Beş Sene - Askeri Tarih Encümeni Cevaplarıyla*, Yay. Haz. Muzaffer Albayrak, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2006), 320.

⁸ Liman von Sanders, *Askeri Tarih Encümeninin Açıklamaları*, 411.

isteğini kaybetmişti. Nasıl kaybetmesin ki? “Subaylar aç ve perişan idi.” diye yazar 125. Alay'dan İhtiyat zabiti İbrahim Sorguç. “Silah ve cephaneye çok, fakat gıda ve yiyecek yoktu. Bütün giydiklerimiz İngiliz ölülerinin üzerinden çıkarılanlardı. İngilizler bunu biliyorlardı ve uçaklarından beyannameler atarak bizimle eğlenmeye başlamışlardı. Bu beyannamelerde, önüne konmuş etli pilavı kaşıklayan esir Türk askerlerin resimleri ve altında cepheadaki askerlere ne için harp ettiklerini soran maneviyat bozucu bir sürü yazılar vardı. Bu arada yine her gün ve saat düşmanla çarpışıyorduk. Bazen top ateşinde ortalık dumanla doluyordu... Gün geçtikçe bakımsızlık rezaleti o kadar arttı ki, bizi düşman karşısında unuttuklarını anladık. Cepheden geriye doğru muazzam miktarda silahlı kaçaklar başlamıştı. Bunları kimse önleyemiyordu. Zira tabur ve alay halinde ve teşkilatlı olarak Anadolu'ya gidiyorlardı. Bölüklerin mevcudu [120-150'den] 40-50'ye düştü. [Firarileri ve firarların sebebini] arayan soran yok. O hale geldi ki, neredeyse zabitan dahi firar edecek. Hatta bazı yerlerde başlarında subaylar olduğu halde firarlar oluyormuş. Rezalet ve kepezelik o hale geldi ki, tarifsiz.”⁹ Asker memleketinden, ailesinden aylardır uzaktaydı. Tekdüze çıkan yemek artık karnını doyurmuyor, susuzluk ve hastalıklarla boğuşuyor, çöl sıcağında kalın üniformalarını iç çamaşırı olmadan üstüne giyiyor, ayağına giyecek çarık bile bulamıyor, ölmüş düşmanın botunu almak zorunda kalıyordu. 61. Alay'dan İbrahim Arıkan “İngilizlerin umumi taarruzuna kadar geçen 9 ay zarfında her gün biraz daha erimekteydik” diye yazar. “Şehit, yaralı, esir ve hasta olarak gidenlerin yeri boş kalıyor, zayiata mukabil hiçbir surette takviye edilemiyorduk. Bu vaziyetin devamı ise askeri bünyemizi mütemediyen kemiriyordu. Vaziyet böyle iken telafisi mümkün olmayan zayıftan doğan büyük felaketler her an beklenebilirdi. Bu vaziyet karşısında Allah'a tevekkül ederek vazifemizi ifadan başka çaremiz yoktu.”¹⁰ Artık savaşın tüm ağırlığıyla yıpranan Osmanlı ordusunun 1918 ortalarında bütün cepheelerde 41 tümeni vardı. Bunlardan 19'u piyade ve 2 süvari tümeni Filistin'de bulunuyordu.¹¹

Osmanlı Ordusu'nun Filistin savunmasını üstlenen Yıldırım Ordular Grubu cephe hattı 1918 ortalarında şimdi Ürdün'ün başkenti olan Amman'dan başlıyor, Yafa şehrinin biraz kuzeyinden geçerek Akdeniz'e uzanıyordu. Yaklaşık 90 km'lik hattı adları “ordu” olsa da, tümen büyüklüğündeki mevcutları 7000-8000 arasında değişen 3 ordu tutuyordu. Konuşlanmalarına bakıldığında; Cevat Paşa komutasındaki VIII. Ordu karargâhı Tulkarem'deydi. Bu orduya bağlı Refet (Bele) komutasındaki 22.

⁹ İbrahim Sorguç, *Bu Defa Ne İçin Harp Edeceğimi Biliyorum*; Filistin Cephesi ve İstiklal Savaşı Hatıraları, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009), 15.

¹⁰ Arıkan, *Harap Hatıralarım*, 228.

¹¹ Belen, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt 1918 Yılı Hareketleri*, 65.

Kolordu sahilden Cilculiye batısına, Alman Albay von Oppen komutasındaki sol kanat grubu da Cilculiye'den Broqin'e kadar sorumluydu. Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa komutasındaki VII. Ordu mıntkası ise Broqin'den şeria nehrinin biraz batısına kadar uzanıyor, Albay İsmet Bey (İnönü)'nün III. Kolordusu Mezra güneyi-Luban Güneyi, Ali Fuat Paşa (Cebesoy)'un 20. Kolordusu ise Sencil'den şeria nehrinin biraz batısındaki El Baralat'a kadar sorumluydu.¹² Bu birliklerin mevcudu sırasıyla VIII. Ordu'nun 8000, VII. Ordu'nun 7861, IV. Ordu'nun ise 12127 piyade, 2600 kılıç (süvari) kuvveti vardı.¹³ VIII. Ordu sahil tarafı nispeten dümdüz bir araziye savunurken VII. Ordu'nun konuşlandığı alan ise Samaria tepelerinin olduğu, rakımı 800 metreyi bulan, labirent gibi vadilerden oluşan, nispeten ilerlemenin zor olduğu arazi yapısına sahipti. 22. Kolordu Tabsur siper sistemi adı verilen savunma hattı oluşturmaya çalışmışsa da yetersiz olduğu herkes tarafından kabul ediliyordu.¹⁴ IV. Ordu'nun şeria grubu el-Baralat'dan nehrin doğusuna geçiyor, VIII. Kolordusu ise el Hut-Tel Nimrin mevziinde bulunuyordu. II. Kolordu ise Maan, Amman, Havran hattı boyunca konuşlanmıştı. Dikkat edilecek olursa IV. Ordu birliklerinin konuşlanması doğudan batıya düz bir hat üzerinde değildi.¹⁵ Normalde 90 km'lik hattı 18 tümen (ihtiyatları da eklendiğinde 25 Tümen) savunması gerekiyordu.¹⁶ Kağıt üzerinde Türk tarafının tümen sayısı daha fazla olsa da (14 Tümen, Alman Asya Kolu, 1 Süvari Tümeni) İngilizler nitelik ve ateş gücü olarak çok daha üstün seviyedeydiler. İngiliz Mısır Seferi Kuvvetinin cephe hattında 53.000 piyade, 21.000 kılıç, 450 topu vardı.¹⁷

Yıldırım Ordular Grubu'nun bu kadar geniş alana yayılması nedeniyle, cephe hattı düşman tarafından her zaman yarılmaya mahkûmdu.¹⁸ Türk tümenlerinden her biri ortalama olarak yaklaşık 1300 tüfek kuvvetindeydi. Taburların mevcudu -her tûmende 9 tabur vardı- ancak 130 ila 150 tüfeğe

---

¹² Kamil Onalp ve diğerleri, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, Sina - Filistin Cephesi, IV. Cilt 2.Kısım, 617-618. Fahri Belen, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt 1918 Yılı Hareketleri*, 61.

¹³ Belen, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt 1918 Yılı Hareketleri*, 63.

¹⁴ Tabsur siper sistemi: İngiliz XXI. kolordusunun 60. ve 7. Tümenlerin ana hedefi olan, Tabsur'un batısındaki vadiden Miske köyüne kadar uzanan iki sıra siper hattı. Ağırlıklı olan 7. Tümen birlikleri tarafından tutuluyordu.

¹⁵ Onalp ve diğerleri, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, Sina - Filistin Cephesi, IV. Cilt 2.Kısım, 618.

¹⁶ Onalp ve diğerleri, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, Sina - Filistin Cephesi, IV. Cilt 2.Kısım, 618.

¹⁷ A.P.Wavell, *The Palestine Campaigns*, (London: Constable&Co Limited, 1938), 195.

¹⁸ Belen, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt 1918 Yılı Hareketleri*, 67.

ulaşıyordu. Bazı taburlar 180 tüfeğe kadar yükseltilmişti; fakat diğer bazı taburlar da hastalık ve benzeri sebeplerden yaklaşık sadece 100 ere sahipti.¹⁹

Osmanlı tarafının en büyük dezavantajlarından birisi de 1917'nin ortalarına kadar Filistin semalarında üstünlüğünü sürdüren Osmanlı-Alman hava gücünün de giderek zayıflaması (uçak kaybetme, yedek parça eksikliği vs. gibi nedenlerle) buna karşılık İngilizlerin sürekli yeni uçak takviyesi yapmalarıydı. Büyük saldırının başladığı 19 Eylül'ün hemen öncesinde sadece 5 uçak havalanabilir vaziyetteydi.²⁰ 1. Tümen Komutanı Hans Guhr'un ifadesiyle 1918 Ağustos'undan itibaren İngilizlerin hava üstünlüğünden değil, tek başına havalara sahip olmasından bahsedilebilirdi.²¹ Onların da keşif yapmasına İngiliz uçakları pek izin vermiyorlardı. Allenby'nin planlarında hava kuvvetlerine büyük iş düşüyordu.

Allenby'nin Planları

1918 yılının başlarında bile Avrupa'da savaşın ne zaman biteceğine dair bir belirti yoktu. Almanların 21 Mart'ta Batı Cephesinde başlattıkları, bir ara neredeyse müttefik hatlarını yarıdıkları endişesi doğuran Michael Operasyonu başarısızlıkla sonra ermişti. Savaşın 1919'a sarkacağı hesapları yapılıyor, cephenin bu şekilde kalmayacağı hemen herkes tarafından biliniyordu.²² Filistin'de konuşlu İngiliz Mısır Seferi Kuvveti'nin Komutanı General Allenby gerekli siyasi desteği aldıktan sonra tüm Ortadoğu'nun kaderini değiştirecek büyük saldırının hazırlıklarına çoktan başlamıştı bile. Unutulmaması gereken noktalardan biri de savaşın başından beri Osmanlı ordusunun ulaşımını büyük ölçüde rahatlatarak olan Toros demiryolu tünelleri Eylül 1918 sonunda tamamlanıyordu.²³ Dolayısıyla bundan önce harekete geçilmeliydi.

Llyod George Filistin cephesinden çekilen birlikleri tekrar geri göndermek istediye de kabul edilmedi.²⁴ Allenby ellerindeki birliklerle yetinecekti. Allenby'nin planı genel hatlarıyla Ekim 1917'deki Gazze – Birüssebi muharebelerinde uyguladığı planın tam tersiydi. Her zaman olduğu gibi süvari asıl vurucu güç olacaktı. Allenby'nin ana planı Türk iletişim hatlarını felce uğratmaktı. Bunun için de 3 önemli nokta vardı. İlki

---

¹⁹ Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, 327.

²⁰ Belen, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt 1918 Yılı Hareketleri*, 61.

²¹ Hans Guhr, *Anadolu'dan Filistin'e Türklerle Omuz Omuza*, Çev. Eşref Bengi Özbilgen, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2007), 192.

²² Wavell, *The Palestine Campaigns*, 192.

²³ Mirliwa Sedat, *Filistin'e Veda; Yıldırım Orduları Bozgunu*, 177.

²⁴ Bruce, *The Last Crusade The Palestine Campaign in the First World War.*, 207, 212-214.

Hicaz demiryolunun Filistin'e Yermük vadisi yoluyla ayrılan Der'a. Bu hat VII. ve VIII. Orduları besleyen hat idi. İkinci hat ise Yermük vadisinden ilerleyip Şeria nehrini geçtikten sonra Bisan yoluyla Afula'ya varıyordu. Buradan da bir kol Hayfa'ya ayrılırken diğerkol güneye kıvrılıyor, Esdrelon ovasını geçip Jenin'e yöneliyor, oradan da Mesudiye kavşağına varıyordu.²⁵ Dolayısıyla İngilizler için Türk ordusunun yaşamsal önemde olan noktaları Der'a, Bisan, Afula ve Mesudiye'yi ele geçirmek çok önemliydi. İlk üçü muhtemel çekilme hatlarına çok yakındı. Burada sadece Der'a ilk gün planlarının dışında kalıyordu.

Allenby denize yakın dar bir hat üzerinden Türk hatlarını yarıp geçmeyi planlıyordu. Şeria ırmağının Taberiye gölüne kadar olan 3 geçidinden Eriha'ya yakın olan Goraniye İngilizlerin elinde iken iki köprü Türklerin elindeydi. Vadi Fara çıkışı olan Ed-Damiye köprüsü ve Bisan'a yakın olan El Majami köprüsü. Bu geçitlerin kısa sürede tutulması önemliydi. Ancak Yıldırım karargâhın beklentisinin aksine daha uzak taraftan yapılacak saldırıyla bu gerçekleştirilecekti. Şeria ırmağı boyunca saldırılacak izlenimi vermek için bu bölgede yüzlerce tahta at maketi yaptırıldı. Sahte kamplar kuruldu. Kudüs'te karargâh olarak kullanılmak üzere otel kiralanmış, bu özellikle duyurulmuştu.²⁶ Karşı tarafa askeri hareketlilik hissi vermek için Kudüs'ten yüzlerce asker kamplara gidip geliyordu. Lawrence'nin anlattığına göre sadece sıradan generallerin savaştan önce yiyeceği zarif birer ordövr olarak sunulan basit aldatmacalar, Meinertzhagen başarısından sonra Allenby stratejisinin temel unsurlarından biri olmuştu. *"Bu nedenle (Allenby'nin kurmaylarından) Bartholomew, Mısır'da iskartaya çıkartılan bütün çadırları (Eriha yakınlarına) kurdu. Hayvan hastalıkları ile ilgili hastaneleri ve revirleri, oraya nakletti. Makul görünen her yere sahte kamplar kurup etrafına kukla atlar ve kukla askerler yerleştirdi. Nehirlerin üzerine daha çok köprü inşa etti. Ele geçirilen bütün silahları toplayıp düşman bölgesine ateş açtı. Doğru günlerde birliklerimiz sanki son dakikada bir saldırı başlatmak için bir araya geliyorlarmış gibi bir izlenim yaratmak amacıyla, savaşçı olmayan halk gruplarının tozlu yollardan geçmesi sağlandı".*²⁷ Yeni gelen uçaklarla hava filosu genişletildi. Sayısı azalmış Osmanlı -Alman uçaklarına keşif imkanı ellerinden alınmış oluyordu. *"Aynı zamanda Kraliyet Hava Kuvvetleri, en son savaş makineleriyle*

²⁵ Wavell, *The Palestine Campaigns*, 196.

²⁶ Cyril Falls, *Armageddon The Final Palestinian Campaign of World War I*, (Philadelphia: University of Pensilvania Press, 2003 edition), 40. Bruce, *The Last Crusade The Palestine Campaign in the First World War*. 219.

²⁷ Thomas Edward Lawrence, *Bilgeliğın Yedi Sütunu*, Çev. Bilal Çölgeçen, (İstanbul: Chivi Yazıları Yayınevi, 2004), 3.Cilt, 127.

*filo halinde uçarak gökyüzünü kapladılar. Bunların gökyüzünde egemenlik sağlaması, düşmanı günlerce havadan keşif yapma avantajından yoksun bıraktı”.*²⁸

Allenby planına uygun olarak elindeki birlikleri konuşlandırmada kesin sonuç alacağı yere, sahil tarafına yığınağı ile dikkati çekiyordu. General Buffin komutasındaki XXI. Kolordu 60., 75. tümenlerle birlikte 3 ve 7. Hint tümenleri ile bir Fransız birliği 8. Ordu'nun karşısındaydı. Avustralyalı süvari generali Chauvel 'in Çöl Süvari Kolordusu'nun 4. ve 5. Süvari tümenlerini ve 383 toptan atış gücü eklendiğinde yığınağın ne kadar etkili olduğu anlaşılır. Sahil tarafını tutan Cevat Paşa yönetimindeki VIII. Ordu'nun 8000 Tüfek, 120 topuna karşısına 54.000 piyade askerinin 35.000'ni (yani 7 piyade tümeninden 5 tümen), ayrıca 9000 süvari, 383 topluk büyük bir güç yığılmıştı.²⁹ VII. Ordu'nun karşısında ise General Chetwood'un 10 ve 53. tümenlerden oluşan XX. Kolordusu bulunuyordu. Chaytor Kuvveti olarak bilinen daha çok Avustralya ve Yeni Zelanda atlı birliklerinde oluşan kuvvet ise Şeria ırmağına yakın konuşlanmış, doğudaki IV. Ordu'yu kontrol etmeyi amaçlamıştı. IV. Ordu çekilmeye başladığında önemli geçiş noktalarından biri olan Ed-Damiye köprüsünü tutacaktı.³⁰

Allenby süvarilerle Osmanlı Ordusu'nun süratle geri hatlarına geçmek, Afula ve Bisan'ı tutarak geri çekilme hatlarını tutmayı hedeflediğini daha önce belirtmiştik. Allenby piyadelerin açtığı yoldan süvarilerin hızla ilerleyeceğini, Türk ordusu daha tam toparlanmadan hatları yaracaklarını düşünmüştü. Süvarilerin Esdralon ovasından hızlı ilerlemesi için Nasıra ve Afula'ya giden yolların kesiştiği Musmus geçidi ve etrafı tek engel gibi duruyordu. Muharebeye adını veren antik çağ yerleşim yeri Megiddo da buranın yakınındaydı. Nasıra'daki Yıldırım Orduları karargâhını ele geçirmekte planın bir parçasıydı. Ancak Yigal Sheffy 11 Eylül'deki son toplantıda Liman von Sanders'in teslim alınması gibi bir hedeften bahsedilmediğini, Nasıra'daki önemli binaların hedeflendiğini belirtiyor.³¹ Piyade tümenleri batıdan doğuya Türk birliklerini sürerken süvariler kuzeyden Şeria vadisine olan geri çekilme hatlarını tutacaktı. Bu hedef elde edildikten sonra Türk kuvvetleri kuşatılacaktı. Seferin tarihçesini kaleme

---

²⁸ Lawrence, *Bilgeliğin Yedi Sütunu*, 127.

²⁹ Belen, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt 1918 Yılı Hareketleri*, 63, Bruce, *The Last Crusade The Palestine Campaign in the First World War*. 215.

³⁰ Cyril Falls, A.F.Becke, *Military Operations in Egypt and Palestine: From June 1917 to the End of the War: Part II, History of the Great War Based on Official Documents*, Official History of the Great War, Vol 2, (London: His Majesty's Stationery Office, 1930), 456.

³¹ Yigal Sheffy, *Destabilizing the Enemy - The Raid on Nazareth 19 September 1918* Great War and Palestine, Edited by Eran Dolev, Yigal Sheffy, Haim Goren, I.B.Tauris, 2014, 172-201.

alan, Allenby'nin kurmaylarından Wavell bu kuvvet dağılımıyla daha saldırı başlamadan kazandıklarını yazmaktadır.³²

Süvarilerin mümkün olduğunca erken saatte toplanması ve oyalanmamak için çatışmaya hiç girmemesi, Türk hatlarındaki gediğin de olabildiğince dar olması gerekiyordu. Türkler baştan dikkatini buraya vermemeli, buraya konsantre olmamalıydılar.³³ XXI. Kolordu piyade birlikleri 15 dakika sürecek yoğun bombardımandan sonra ilerleyip Türk hatlarını geçip sola çark edecekler ve Mesudiye istasyonunu hedef seçeceklerdi. 5.Avustralya Atlı Tugayı sol yanı koruyacak ve Tulkarim'e, açılan gedikten süvari birlikleri ilk mola yerleri Nehr el-Falik'e kadar ara vermeden ilerleyeceklerdi. XX. Kolordu'nun Nablus'a ilerlemesi solundaki XX. Kolordu'nun hareketine bağlıydı. Şeria vadisi tarafındaki Chaytor birlikleri ise Yıldırım'a Amman'a saldırı olacak izlenimi verecekti.³⁴

Arap birlikleri Allenby'nin aldatma planında çok önemli bir yer tutuyordu. Baştan beri Arap ayaklanmasının kuzeye yayılmasına sıcak bakan Allenby Arap müttefiklerinin bunu başaracağını düşünüyordu. Kendi taarruzundan üç gün önce Der'a demiryolu kavşağına Arap Kuzey ordusunun saldırmasını istemişti. Böylelikle Türklerin dikkati buraya çekilecek, Akdeniz'den uzaklaşacaktı.³⁵ Mevcudu 8000 kişiyi bulan Arap ordusuna Allenby tarafından verilen görev Der'a kuzey ve güneyinde Türk iletişim hatlarını kesmekti.³⁶ Kuzey Arap Ordusu ve Bedevi savaşçıların Nablus muharebesi öncesi oynadığı rol Türk kaynaklarında yeterince vurgulanmış değildir. Amman-Der'a-Şam demiryolu hattına saldırılar yapmak, derinliğine ilerlemek, ihtiyatların gelmesini sekteye uğratmak amaçlardan biriydi. Robert Johnson bunu Maoist doktrin gerilla savaşına benzediğini belirtir. "Konvensiyonel saldırıya vur-kaç ve politik gücü elde et."³⁷ Faysal'ın danışmanı "Arabistanlı Lawrence" Faysal ile Allenby arasında büyük saldırı öncesi mekik dokuyordu. Lawrence Bedevilere öncülük edecek, şimdiki Ürdün topraklarında konuşlu IV. Ordu'nun gerilerine sızacak, demiryolu hatlarına sabotajlar düzenleyecekti. Megiddo saldırısından önce Der'a ve çevresine hareketler düzenlemek için Nuri Said'in komutasında 450 asker, 3 zırhlı araç, Albay Lawrence Fransızların

---

³² Wavell, *The Palestine Campaigns*, 203.

³³ Bruce, *The Last Crusade The Palestine Campaign in the First World War*, 214.

³⁴ Wavell, *The Palestine Campaigns*, 198-199.

³⁵ James Barr, *Çöl Ateşi, Lawrence ve Britanya'nın Arabistan'daki Gizli Savaşı 1916-1918*, Çev. İrem Sağlamer, (İstanbul: Pegasus Yayınları., 2020), 310.

³⁶ Wavell, *The Palestine Campaign*, 200.

³⁷ Robert Johnson, *Lawrence of Arabia on War, The Campaign in the Desert*, (Oxford, Osprey, 2020), 236.

komutasında bir topçu bataryası Faysal'ın bilgisi dahilinde Abu Al Lisan'dan yola çıktılar.³⁸ Bu kuvvet aşiretlerin katılımıyla kuzeye ilerledikçe daha da büyüyecekti. IV. Ordu Komutanı Mersinli Cemal Paşa saldırıdan önce Faysal'a gizlice aracı göndermiş, vazgeçirmeye çalışmıştı. Faysal Osmanlı İmparatorluğu ile Araplar arasındaki ilişkinin Bavyera-Prusya modelini örnek göstermiş, anlaşma kapısını açık bırakmış ancak Mersinli'nin tüm çabaları İstanbul'un yanıt vermemesi yüzünden ne yazık ki boşa gitmişti.³⁹ Aslında Türk tarafı ile Faysal arasında gizli görüşmeler daha önce da yapılmıştı. Kasım 1917'de Faysal'a yazdığı mektubunda Cemal Paşa İttihat ve Terakki Hükümeti'nin I. Dünya Savaşı'na "İslam'ın küçük düşürülmesini engellemek için" girdiğini hatırlatarak söze başlıyor ve Arap isyanının tek mazur görülebilecek yanının İslam'ın prestijini koruyacak bir bağımsız Arap devleti kurmak olacağını yazarak uyarısını ekliyordu; Bolşevikler Çarlık Rusya'sının Britanya ve Fransa ile yaptığı gizli antlaşmalar Arap devletinin vaad edildiği şekilde kurulamayacağını göstermişti.⁴⁰ Ne Cemal Paşa'nın yaklaşık bir yıl önce, ne de Mersinli Cemal Paşa'nın Megiddo Muharebesi sırasındaki girişimlerinden sonuç alınamadı. İkincisinde anlaşma olsaydı Ürdün tarafındaki IV. Ordu birlikleri en azından sağlam kalabilecek, sonuç daha farklı olabilecekti.

Arap Ordusunun saldırıları

Allenby'nin bir hafta sonra ulaşacağı ana hedeflerinden biri olan Der'a etrafındaki istasyonlara saldırılar iki gün öncesinden başlamıştı. Azrak'ta toplanan Şerif Faysal'ın ilk olarak Amman'ı hedeflediği imajı veriyordu. Şerif Nasır komutasında, Lawrence ve diğer İngiliz subayların da olduğu, uçakların da destek verdiği yaklaşık 1000 kişilik kuvveti (Bunların 450'si daha önce bahsettiğimiz Nuri Said'e bağlı birliğe aitti.) 4 ağır makinalı tüfek, 20 Hotchkiss hafif makineli tüfek, 4 Schneider top, 2 uçak, 3 zırhlı araba, taraf değiştiren Nuri Şalan'ın aşireti, Auda'nın aşiretinden oluşan güç ilerlemeye başladı. Plan Der'a'nın kuzey-güney ve batıya giden demiryolu hatlarını kesmekti. Ancak bundan önce Der'a-Amman arasındaki hattın kesilmesi gerekiyordu ki IV. Ordu'nun dikkati Amman'a verilsin. Arap kuvveti tüm IV. Ordu'yu meşgul ederek Allenby'nin karşısındaki kuvvetleri 17.000'ne

---

³⁸ Barr, *Çöl Ateşi, Lawrence ve Britanya'nın Arabistan'daki Gizli Savaşı 1916-1918*, 312.

³⁹ Ali A.Allawi, *Irak Kralı Faysal*, Çev. Hakan Abacı, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016) 156.

⁴⁰ Gülsüm Polat, *Türk-Arap İlişkileri. Eski Eyaletler Yeni Komşulara Dönüşürken*, İstanbul: Kronik Kitap, 2019, 132.

düşürmüştü.⁴¹ Saldırı öncesi Faysal'ın bölgedeki tüm Arap kabilelere çağırısı büyük yankı bulmuştu. Savaşın ilk günlerinden beri ikili oynayan Dürzi Şeyhi Nuri Şalan'ın aşireti başta olmak üzere, o döneme kadar Osmanlı tarafında görünen ya da tarafsız kalıp aşiretlerin çoğu Faysal ve İngilizlerin tarafına geçmişti. Bu bedevi aşiretlerinden bazıları Hwaitat (Huveytat), Rwalla (Ruvalla), Ben-i Sakhr (Ben-i Saker), Agyal ve Havran'daki Dürzi aşiretleriydi.⁴² Bölgedeki hemen hemen tüm aşiretlerin katıldığı gerçek "Arap İsyanı"nın 16 Eylül 1918'de Faysal'ın çağırısıyla başladığı bile söylenebilir.⁴³ 15 Eylül'de Amman ile Der'a arasında Mafrak istasyonuna yakın bir demiryolu köprüsü havaya uçuruldu. Karakol müdahale etmemişti bile.⁴⁴ 17 Eylül 1918'de yazının başında belirttiğimiz, Liman Paşa'nın endişelerini çok daha artıran başka bir olay daha gerçekteşti. Filistin'e giden demiryollarının Hicaz demiryolundan ayrıldığı stratejik Der'a istasyonunun kuzeyindeki Tell Arar istasyonu havaya uçuruldu. Birkaç saat sonra Nuri Said'in birliği Filistin'e giden koldaki Müzeyrip istasyonuna saldırdı. Tell Arar bedeviler tarafından yağmalandı. Bir gün sonra Yermük köprüsü yine hedefti. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta Lawrence Allenby'nin operasyonuna destek olurken, savaşın bitiminde Arapları daha avantajlı bir yere oturtma dileğindeydi. Der'a ile Şeyh Saad arasındaki Türk birliklerine saldırılara yoğunlaştılar.

Bruce eserinde bu ordunun rolünün ikincil olduğunu belirtse de⁴⁵ kanaatimizce Kuzey Arap Ordusu ve Bedevi kuvvetlerin Der'a etrafındaki istasyonlara yaptığı başarılı saldırılar Nablus muharebesinin kazanılmasında önemli rol oynamıştır. Son dönem İngiliz kaynakları bunu daha fazla vurgularken Türk tarih yazımında ise bu kuvvetin rolüne yeterince yer verilmemektedir. Oysa bu saldırılardan sonra Liman von Sanders eldeki en kuvvetli ihtiyatın Der'a'ya gönderme kararı almış, Yermük köprüsü tahrip edilmeden yetişmişlerdi. Ancak Nablus saldırısının ana hedeflerinden biri de gerçekteşmiş, Yıldırım ordular grubunun en önemli ihtiyatı daha ana saldırı başlamadan kullanılmıştı. Ana hedef ve güneyine bedevilerin saldırdığı ve ulaşımı kestikleri haberi geldi. Liman von

---

⁴¹ Neil Faulkner, *Lawrence of Arabia's War*, (New Haven, London: Yale University Press, 2016),431, Alawi 159.

⁴² David Murphy, *The Arab Revolt 1916-18, Lawrence set Arabia ablaze*,(Londra : Osprey Publishing, 2008), 75.

⁴³ Tuncay Yılmaz, "Maşer Gününe Ağıt, Filistin Cephesi Nablus Muharebesi", *Atlas Tarih Dergisi*, Ağustos 2018, 54-61.

⁴⁴ Barr, *Çöl Ateşi, Lawrence ve Britanya'nın Arabistan'daki Gizli Savaşı 1916-1918*, 316.

⁴⁵ Bruce, *The Last Crusade The Palestine Campaign in the First World War*, 217.

Sandres İngilizlerin Şeria'dan saldıracaklarına dair inancı daha da netleşmişti.⁴⁶

18 Eylül'de düşman topçusunun şimdiki Filistin Batı Şeria topraklarındaki VII. Ordu mevzilerine de atışları başlamış, özellikle III. Kolordu mevzilerine 300 atış yapılmıştı. 15 uçakta havadan bombardımana katıldılar. Gece 22.00 sularında 53. Tümen sağ kanadındaki 163. Alay mevzilerine saldırdı. Burada önemli bir nokta düşmanın zehirli gaz kullandığının da belirtilmesiydi.⁴⁷ III. Kolordu cephesinde ise hareketlilik henüz yoktu.⁴⁸ Arapların saldırısı ve ertesi gün VII. Ordu mevzilerinin bombalanmasıyla Yıldırım Orduları karargâhı artık büyük İngiliz saldırısının sol yanından geleceğine ikna olmuş, Liman Paşa buradaki çatışmaları Şeria üzerinden geliyecek bir saldırı niyeti olarak okumuştur.

19 Eylül'ün ilk saatlerinde XX. Kolordu'nun savunduğu mevzilere yardım gitti. 109. Alay Selfit'ten 78. Alay'ın canla başla savunduğu Doma'ya hareket etti. Yusuf köyünün batısında ihtiyattaki III. Kolordu hücum taburu ve 191. Alay da XX. Kolordu'ya yardıma gitti. Sabah güneşin doğmasıyla ortalık aydınlanacak, keşif yapılacaktı. Yıldırım Ordular grubu 4. Ordu'ya çatışmaların olduğu en yakın geçit olan Ed-Damiye köprüsünün sürekli açık tutulması emrini vermişti.⁴⁹

“Mahşer Günü Savaşı” Başlarken; 19 Eylül 1918 Saat 04.30

Batılı tarihçilerin Osmanlı Yıldırım Orduları Karargâhı'nın bulunduğu Nasıra'ya yakın, Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarında Kıyamet Savaşı'nın gerçekleşeceğine inanılan Megiddo tepesine atfen “Megiddo Savaşı” ya da “Armageddon-Mahşer Günü Savaşı” olarak adlandırdığı saldırı 19 Eylül 1918'de başlamış ve o gün Türk askeri tarihinin en kara günlerinden birisi yaşanmıştı. Saat 04.30 sıralarında kısa ama yoğun bir bombardımandan sonra⁵⁰ Allenby, takviyeli bir kolordu ile deniz tarafında VIII . Ordu'nun tuttuğu 20 km.lik bir hattan taarruza geçti. Saat 04.30'da 22. Kolordu cephesine ve on dakika sonra da 19. Tümen cephesine topçu ateşi başlamıştı. Uçaklar Afule'deki haberleşme istasyonunu havaya uçurdular. Yıldırım ile tüm ordular arasındaki bağlantılar kesildi. Saat 05.00'da Nablus'ta VII. Ordu

⁴⁶ Neil Faulkner, *Lawrence of Arabia's War*, Yale University Press, 2016, 425.

⁴⁷ İngiliz kayıtlarında bu yönde bir bilgiye rastlanılmamıştır. (T.Y.)

⁴⁸ Onalp ve diğerleri, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, Sina - Filistin Cephesi, IV. Cilt 2.Kısım, 629.

⁴⁹ Mirliva Sedat, *Filistin'e Veda; Yıldırım Orduları Bozgunu*, 194.

⁵⁰ Bruce dakikada 1000 mermi ateşlendiğini belirtiyor. (*The Last Crusade The Palestine Campaign in the First World War*, 224.) Süreye bakıldığında 15-20.000 merminin XXII. Kolordu siperlerine atıldığını söyleyebiliriz. (T.Y.)

karargâhını, Kızılay işaretli çadır hastane de dahil, karargâhlar havadan bombalandı. 20 dakika kadar süren şiddetli bombardımanından sonra VIII. Ordu'nun çevreyle tüm bağlantısının kesildiği anlaşılıyor.⁵¹ 61. Alay'dan İbrahim Arıkan yazar; *Sigara yakmak için kâğıt çıkardım, tütünü kâğıda koyduğum esnada tabur nöbetçisi olan Boşnak Hüseyin birden bağırır: "Efendim ileride çok aydınlıklar oldu" dedi. Nefer sözünü daha bitirmeden ne kadar İngiliz topu mevcutsa aynı dakikada hep birden gürlendi. Cehennemî top yağmuruna tutulmuştuk. Sigarayı sarmak nasip olmadan elimden düşmüştü ve hemen ateş hattında bulunan 11'inci bölük kumandanını telefonla buldum. "Ne var? Vaziyet nedir?" diye sordum. "Henüz bir şey yok" derken telefon kesildi. 10'uncu bölük kumandanını aradım, hat kesilmişti. 9'uncu makineli bölük ve 12'nci bölük dahi telefonda mahrum kalmıştı. Alay bana, "Ne var? Vaziyet nedir?" diye sormakta iken alay hattı dahi kesintiye uğradı. Alay ihtiyat hattını aradım, kesilmişti, 62'nci ve 63'üncü alaylarla dahi muhabere kesilmişti. Hülâsa santrale bağlı olan bütün topçu hatları da kesilmişti.⁵² 05.50'de düşman 20. Tümen mevzilerine girdi. İkinci hatta olan İbrahim ve arkadaşları saat 07.00 sıralarında, ortalık toz duman olmuşken yüzlerce düşman askerinin silahlarının kendilerine doğrulduğunu görmüşlerdi. Teslim olmaktan başka çareleri kalmamıştı.⁵³ Aynı saatlerde cephe yarılmış, üstüne üstlük Aful'e'deki Yıldırım Orduları karargâhının haberleşme istasyonu hava bombardımanı ile tahrip edilince Nasıra'daki Liman von Sanders Paşa'nın tüm ordularla bağlantısı kesilmişti. Jenin'deki Osmanlı-Alman uçakların bulunduğu hava meydanı da bombalanmış, uçaklar kalkamamıştı. Liman von Sanders Paşa daha sonra anılarında sahilden de saldırıya uğrayabileceklerini düşündüğünü, ancak 7. ve 20. Tümenlerin bu kadar kolay bir şekilde çökmeyi beklemediğini belirtecektir.⁵⁴*

İngiliz ve Hint piyade birlikleri hemen sağa çark edip Sebastia-Mesudiye-Nablus'a doğru ilerlerken General Henry Chauvel'in süvari tümenleri açılan gedikten süratle içeri daldılar. Süvari tümenlerinin görevi Nablus ve Esdrelon ovasının kuzey çıkışlarından ilerleyip Nasıra'daki Yıldırım Orduları genel karargâhını basmak, Bisana'a da ilerleyip Şeria nehrine giden yolları tutmaktı.

VIII. Ordu mevzilerine saldıran en önemli birliklerden biri, Kudüs'e de giren ilk birliklerden olan General Shea'nın Londra 60. Tümeniydi. 3 Penjab,

⁵¹ Onalp ve diğerleri, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina - Filistin Cephesi, IV. Cilt 2.Kısım*, 630.

⁵² Arıkan, *Harp Hatıralarım*, 229.

⁵³ Arıkan, *Harp Hatıralarım*, 231.

⁵⁴ Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, 335.

2 Guide taburu ile desteklenmiş, bir haftalık istirahatten sonra yerini almıştı. Sahil boyunca 14 mil gidecek, 5. Süvari Tümenine yolu açacak, daha sonra sola dönerek 16 mil sonra Tulkarim'i ele geçirecekti. Mevcut Tümenler içerisinde yolu en uzun olan tümendi.⁵⁵ Savaşığı bölge Arslan Yürekli Richard'ın Selahaddin Eyyübi'den Hittin'in intikamını aldığı Arsuf ile Nehr-i Falik arasıydı. (Nehrin denize çıkışı bugün Tel Aviv'in kuzeyinde Poleg Beach diye biliniyor) 5. Avustralya Tugayı Tulkarim'i es geçecek, Nablus yolunu kesecekti. XXII. Kolordu Komutanı Refet Bey İngiliz kaynaklarına bakılırsa saklanarak kurtulmayı başarmıştı.⁵⁶ Kalkilya saat 09.00'da ele geçirildi. Liman Paşa'nın en beğendiği birliklerden birisi olan 19. Tümen Jiljuliya'yı boşaltmış, von Oppen III. Kolordu bağlantıyı sağlamaya çalışıyordu. 16. Tümen ve von Oppen komutasındaki 16. Tümen ve Alman kıtaları büyük bir cesaret örneği gösteriyorlardı.⁵⁷ Dolayısıyla cephe güney-kuzey ekseninden batı-doğu eksenine dönmüştü.

Hava kuvvetlerinin bombardımanı ve keşif faaliyetleri 19 Eylüldeki ana saldırının en başarılı unsurlarından biriydi. 7. ve 8. Ordu karargâhları daha ilk saatlerde bombalanması ile Türk ordusu adeta paralize edilmişti. Liman Paşa saldırının daha ilk saatlerinde haber alamamıştı.

Bağlantı kopsa da telgraf hatları onarıldı. 8. Ordu'nun 1. cephesinin düştüğünü, ikinci cephesinin hücumu uğradığını saat 10.00'a doğru öğrenmiş, von Oppen'e ilk fırsatta taarruz etmesini emretmişti. Von Oppen de saldırıya uğradığından geri çekilmek mecburiyetinde kalmıştı. Cephe değişiminin mihverini Alman Asya Kolu teşkil etmekteydi.⁵⁸ Saat 08.50 de 8. Ordu'dan 7. Tümen'in Nehr-i Fallik e çekildiği, 20. Tümen cephesinin de yarıldığı haberi gelmişti. 19. Tümen Kefr-i Kasım'dan çekilmişti.⁵⁹ Cephenin sahil tarafı çökmüş, 8. Ordu birlikleri çark ederek Tulkarim'den doğuya doğru geri çekilirken, 7. Ordu ile de irtibatı kaybetmemeye çalışıyorlardı. Mustafa Kemal Paşa (tıpkı Çanakkale Conkbayırı'nda olduğu gibi) bu kritik durumu elindeki ihtiyatları hem kendi XX. Kolordusunun cephesine hem de VIII. Ordu'ya göndererek atlatmaya çalışıyordu.

---

⁵⁵ Falls, *Armageddon The Final Palestinian Campaign of World War I*, 51.

⁵⁶ Bryan Perrett, *Megiddo 1918 The Last Great Cavalry Victory*, (Oxford :Osprey Publishing;1999), 38. Falls, *Armageddon The Final Palestinian Campaign of World War I*, 54.

⁵⁷ Falls, *Armageddon The Final Palestinian Campaign of World War I*, 59.

⁵⁸ M. Larcher, *Büyük Harpte Türk Harbi Cilt 2, Nakil ve Tahşiye eden Kaymakam Bursalı Mehmed Nihad*, 1928 baskısını Yayına Hazırlayan Erol Kılınç, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018) 2.Cilt, 335.

⁵⁹ Onalp ve diğerleri, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina - Filistin Cephesi, IV. Cilt 2.Kısım*, 632.

Nasıra karargâhındaki Liman Paşa “Derhâl 7. Ordu Komutanlığı vasıtasıyla *Albay von Oppen'e, kullanabileceği bütün vasıtalarla Kalkiliye civarındaki şose yol ve demiryolu istikametinde sahil bölgesine yürümesi ve muharebeye girmesi emrini verdim. Albay von Oppen, bu emri almadan önce kendiliğinden aynı şekilde harekete geçerek üç tabur ile iki süvari bölüğünü Kalkiliye ve Felâhiye istikametinde yürüyüşe geçirdiğini bildirdi.*”⁶⁰

Ordu komutanlığınca 22. Kolordunun daha kuzeye çekilmesine imkan kalmadığı belirtildi. 75. Tümen ve 7. Hint Tümeni'nin Tire'ye baskısı sonuç verecek, saat 14.30 VIII. Ordu Et-Tire'yi terk edecekti. Saat 16.30'da Gazze muharebelerinden tanıdığımız Alman Binbaşı Tiller yönetimindeki, 22. Kolordu'nun ihtiyatı 46. Tümen Tire'den geri çekilecekti. XXII. Kolordu tüm dokümanları ele geçti. Fall's bu belgelerin yok olmasının tarihçiler için büyük kayıp olduğunu yazar.⁶¹ Tayyibe -Tulkarim hattı savunulacaktı.

VIII. Ordu cephesinde bunlar olurken VII. Ordu cephesinde şiddetli çatışmalar devam ediyor, Mustafa Kemal Paşa'nın VII. Ordu birlikleri olağanüstü bir direniş sergiliyorlardı. Ali Fuat Bey'in cephesinde General Mott 53. Tümeni dağlık bir arazide harekâtı yürütmek zorundaydı. 160. Tugay Wadi Auja'yı geçti. Money's 159. Tugayı saat 10.30 a kadar harekâta geçmemişti. 26. Tümen tarafından geri püskürtüldüler. İrlanda 10. Tümeni Komutanı Longley beklemek zorundaydı. Topçu ateşi açtırdı. 19 Eylül öğle üzere Allenby'den bu gece saldırmasına dair emir gelmişti. 29 ve 31. Tugaylar 19.45'te harekete geçtiler. Ancak direnişle karşılaştılar.⁶² Sol kanatta XX. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa ön hatlara kadar gitmiş, İngilizlerden tutsak bile alınmıştı. Ancak VIII. Ordu cephesindeki durum nedeniyle 19-20 Eylül gecesi bir sonraki, mevzilere Kifr-i Haris-Iskaka-Vadi Ebu Zerka'ya kadar uzanan hata geri çekilmelerini bildirdi.⁶³

1. Tümen Komutanı Hans Guhr da Merda'daki karargâhını birkaç kilometre geriye taşıyacaktı. “*Dolunaya rağmen neredeyse hiçbir zorluk olmadan düşmanla araya mesafe kondu. Bu sırada sağ taraftaki komşu kesimden tekrar şiddetli bir muharebe gürlütüsü geldi. İrtibat subayı Üsteğmen Hartmann, Asya Kolordusu'nun şiddetli bir muharebeye tutuştuğunu, ama oradaki durumun kötü olmadığını bildirdi. 124. Piyade Alayı gece yarısında yeni mevzilerine yerleşirken, artçuları kuvvetli bir İngiliz saldırısına uğradılar. Fakat bir karşı saldırıyla düşman geride ölü, yaralı ve esir bırakarak çekildi, böylece 124. Piyade Alayı kendisine*

⁶⁰ Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, 334-335.

⁶¹ Falls, *Armageddon The Final Palestinian Campaign of World War I*, 54.

⁶² Falls, *Armageddon The Final Palestinian Campaign of World War I*, 57-58.

⁶³ Onalp ve diğerleri, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina - Filistin Cephesi, IV. Cilt 2.Kısım*, 632. Guhr, *Anadolu'dan Filistin'e Türklerle Omuz Omuza*, 197.

emredilen yere yerleşebildi. Sabaha karşı saat 3.30 civarında tümen yeni mevzilere bütün birlikleriyle yerleşmişti. Tümen karargâhı Merda'dan Cenin'e geldi ve muharebe komuta merkezini Zeta'da kurdu.⁶⁴

Saat 17.30'da VIII. Ordu cephesi bir türlü toparlanamamış, durum kaygı verici bir hal almaya başlamıştı. Liman Paşa düşmanın Anepta Vadisinden Mesudiye'ye ilerleyişinden endişeliydi. Görünüşe bakılırsa düşmanın ilerlemesi durdurulamamıştı. VII. Ordu'nun Nablus kuzeyinden çevrilme tehlikesi de baş göstermişti. Karanlık basarken 22. Kolordu kalıntıları çekildi. Beyti-Lid Kor hattı tutulmaya çalışılıyor, Albay Oppen'in kuvvetleri de buraya kaydırılıyordu. İlk çekilme ihtimaline yönelik olarak Beyt-i Hasan işaret ediliyordu. Liman Paşa'nın dikkatini çektiği tehlike Mesudiye'ye ilerleyen 5. Avustralya Süvari Tugayıydı. Bisan ve doğusundaki Şeria geçitlerinin erkenden tutulması gerekiyordu.⁶⁵

Liman Von Sanders'ın Tutsaklığına Ramak Kala; 20 Eylül 1918

20 Eylül 1918 sabaha karşı General Kelly komutasındaki İngiliz süvari kolu Yıldırım Orduları karargâhının bulunduğu Nasıra'ya girdiler. Hedef, Liman Paşa'yı bizzat ele geçirmektir. Popüler İngiliz kaynaklarında Liman Paşa'nın pijamalarıyla kaçtığı gibi doğru olmayan anlatımları bir kenara bırakırsak⁶⁶, Osmanlı ordusu açısından felaketin sembollerinden birisiydi. Ancak yaygın bilinenin aksine Liman Paşa ve etrafındaki birlikler ilk İngiliz saldırını püskürtmüş, Liman Paşa maiyeti öğlen Nasıra'dan Taberiye'ye doğru ayrılmıştı. İngiliz süvarilerinin ilk anda Liman Paşa'yı yakalayamamasında karargâh binalarını karıştırıp zaman kaybetmelerinin rolü olsa gerek. Allenby, Liman von Sanders'in elden kaçırılmasına çok sinirlenmiş, komutanlarını bir güzel haşlamış, Kelly'i görevden almıştı.⁶⁷ Birinci Dünya Savaşı'nın en büyük zaferlerinden birini kazanmış komutanın bu başarısızlığa çok öfkelenmesi ilginçtir.

Nasıra'da bunlar olurken Nablus'un 10 km kadar güneyinde Merda etrafında İngilizler VII. Ordu mevzilerine yeniden saldırıya geçtiler. 1.

⁶⁴ Guhr, *Anadolu'dan Filistin'e Türklerle Omuz Omuza*, 198.

⁶⁵ Onalp ve diğerleri, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina - Filistin Cephesi, IV. Cilt 2.Kısım*, 633.

⁶⁶ Liman Paşa'nın pijamalarıyla karargâhından kaçtığı söylemi ülkemizde de aşığılama amacıyla zaman zaman vurgulanmaktadır. Sabahın ilk saatlerinde Yıldırım'ın karargâh personelinin olduğu Hotel Germania'dan Nasıra'ya baskın yapıldığını haber alır almaz pijamalarıyla sokağa fırlayan Alman subayı von Kayserlingk savunmayı organize etmek için Casa Nova binasına geçmiştir. Nitekim İngilizlerin ilk saldırısı püskürtülmüş, Liman Paşa da zannedilenin aksine Nasıra'dan hemen değil, öğlen ayrılmıştır. Bkz: Sheffy, *"Destabilizing the Enemy - The Raid on Nazareth 19 September 1918"*, 177-201.

⁶⁷ Sheffy, *"Destabilizing the Enemy - The Raid on Nazareth 19 September 1918"* 172-201.

Tümen Komutanı Hans Guhr anlatır: “Saat 10.30 civarında düşman her yerde saldırıya geçti. Fakat hatlarımızın 800 m önünde ilerleyişi kırıldı. Öğleyin saat 12.00’de yaptıkları yeni bir saldırı da aynı şekilde başarısız oldu. Saat 14.30’da büyük İngiliz kuvvetleri yeniden 124. Alay’a yüklendi. Tepelerin korunaklı durumu 70. ve 71. alaylardan birer taburun 124. Alay’a tahsisine imkân sağladı. Çetin bir savunmadan sonra bu üçüncü saldırı da kahramanca püskürtüldü. Saat 17.00’de düşman tekrar saldırdı. Son ihtiyatlarımı, attan indirilmiş süvari bölüğü ile istihkâm bölüğünü cepheye sürmek zorunda kaldım. Muharebe karanlık basıncaya kadar sürdü. Fakat saat 20.00’ye doğru süngü hücumu aşamasına kadar gelmiş olan taarruz, siperlerimizin önünde kanlı bir şekilde kırıldı. Düşman birçok ölü ve birkaç esir bıraktı. Sadece tek tük ateş ediliyordu. Bütün muharebe alanını yoğun bir akşam sisi kaplamıştı.⁶⁸

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Taberiye’ye geldiğinde Mustafa Kemal Paşa’dan aldığı bilgilerden 8. Ordu’nun Anepta’yı tutamadığı, Mesudiye’ye kadar geri çekildiği, Jenin-Nablus yolunu elde tutulamayacağını anlamıştı. Artık IV. Ordu’nun devreye girmesi gerekliydi. Yıldırım karargâhından Kurmay Binbaşı Ludlof IV. Ordu kurmay başkanını bizzat telefona çağırarak IV. Ordu’ya kuzeye doğru harekete geçmesini, Şeria geçitlerini korumak için süvari göndermesini istemişti. ⁶⁹ Ancak burada dikkat çeken nokta IV. Ordu’nun bir gün sonra çekilmeye başlamasıdır. Yıldırım Orduları altın değerinde bir gün kaybetmişti. Liman Paşa ayrıca Taberiye gölü kuzeyindeki Benat-ı Yakup köprüsünün de bir an önce tutulmasını Alman Binbaşı Ferey’e emretti. Liman Paşa ve maiyeti akşam saat 16.30’da İngilizlerce bombalanan Samakh kasabasına geldi. Burada onu El-Lajjun’daki Musmus geçidini tutmak için gönderdiği Alman binbaşyı görünce çok şaşırđı. Binbaşı süvarilerden önce varamayınca, müfrezenin büyük bölümü dağılınca kendi inisiyatifıyla Samakh 'a gelmişti. Bozgunun alt birliklere yansması açısından önemlidir.⁷⁰

XX. Kolordu cephesinde düşman belli ki 53. Tümeni ovaya atmak istiyor, şimdiki Filistin Batı Şeria topraklarında çatışmalar devam ediyordu.⁷¹ Türk resmi tarihinin ifadesiyle XX. Kolordu Komutanı üzerinde olumsuz etki yaratan bugünkü muharebe kıtaların bazı yerlerde yaptığı karşı taarruzları ve fedakârca savunmaları sayesinde yavaş yavaş olumlu bir şekil almış ve kolordu cephesinin

⁶⁸ Guhr, *Anadolu’dan Filistin’e Türklerle Omuz Omuz*, 198-199.

⁶⁹ Belen, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt 1918 Yılı Hareketleri*, 82. Sanders, *Türkiye’de Beş Sene*, 344.

⁷⁰ Sanders, *Türkiye’de Beş Sene*, 345.

⁷¹ Mirliva Sedat, *Filistin’e Veda; Yıldırım Orduları Bozgunu*, 204.

merkezinin bazı noktalarını ele geçiren düşman buralardan geri atılmıştı.⁷² Mustafa Kemal Paşa elinde kalan son ihtiyatları Nablus'un doğusunda tutuyordu. VIII. Ordu'nun durumu giderek kritikleşiyordu çünkü. Öğleye doğru IV. Ordu'dan süvari yardımı istendiği bildirilse de ortada gelen giden yoktu. 4. Ordu'nun dikkati çekildi.

Allenby'nin saldırından en çok etkilenen VIII. Ordu'nun büyük kısmı imha olmuş, binlerce kişi esir düşmüştür. İngiliz ve Hint birlikleri VII. Ordu'nun geri hatlarını tehdit etmeye başlamışlardı. 7., 19., ve 20. Tümenlerin büyük kısmı yok edilmişti. 16. ve von Oppen'in Alman birlikleri ise direnmeye çalışıyordu. 8. Ordu'nun amacı VII. Ordu'nun sağ kanadı ile irtibat korunarak en azından Sebastiya – Cenin yolunu kontrol etmektir.⁷³ Ancak VIII. Ordu birlikleri tutunamamış, Wadi Fara ve Tubas yoluna çıkmış, VII. Ordu'nun geri çekilme yolları da tıkanmıştı. İngiliz süvari kolordusu Türk ordularının kuzeye giden tüm yollarını kesmişti. Nasıra'da baskına uğrayan genel karargâhtan haber alınamıyordu.⁷⁴

Geri Çekilme Emri; 20 Eylül 1918 Saat 13.45

Geç kalınması durumunda sağ yanı ve kuzey tarafı açık kalmış VII. Ordu'nun da aynı akıbete uğraması kaçınılmazdı. Alman irtibat subayları Cenin, Afula hatta Samak'ın bile işgal edildiği haberini getirdiler.⁷⁵ Nasıra'nın basıldığı haberini de almış olan Mustafa Kemal Paşa 20 Eylül saat 13.45 tarihi geri çekilme emrini vermiş, aynı günün akşamı geri çekilme işlemi başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa ve karargâhı saat 18.00 gibi Nablus'tan ayrılmıştı.⁷⁶ İngiliz süvarileri Şeria Nehri'nin en önemli geçiş noktalarını tuttukları için VII. Ordu Karargâhı'nın, Ali Fuat Paşa ve Albay İsmet Bey komutasındaki kolorduların hedefi Vadi Fara yoluyla Şeria nehrine ulaşmaktı.

1. Tümen Komutanı Hans Guhr genel ricat emrinin kendilerine saat 21'de ulaştığını belirtiyor. “Çok sayıda yaralının gece karanlığındaki inlemeleri tüyler ürpertiydi. Saat 21.00'e doğru gelen bir telsiz mesajı İngilizlerin 8. Ordu'yu

---

⁷² Onalp ve diğerleri, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina - Filistin Cephesi, IV. Cilt 2.Kısım*, 640.

⁷³ Onalp ve diğerleri, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina - Filistin Cephesi, IV. Cilt 2.Kısım*, 637.

⁷⁴ Mirliva Sedat, *Filistin'e Veda; Yıldırım Orduları Bozgunu*, 206.

⁷⁵ Onalp ve diğerleri, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina - Filistin Cephesi, IV. Cilt 2.Kısım*, 641.

⁷⁶ Onalp ve diğerleri, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina - Filistin Cephesi, IV. Cilt 2.Kısım*, 642. Dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa günümüzde Cevat Rifat'ın anılarından yola çıkarak, “7. Ordu haber vermeden kaçtı” diyenlerin tam tersine, ana saldırının başlamasından 33 sa 15 dak sonra genel ricat emrini vermiş, karargâhın Nablus'u boşaltması akşam saatlerini bulmuştur.

Kalkilye'de yardıđını, bu ordunun dūřman takibi altında Tūlkarim'e dođru tamamen ricat etmekte olduđunu bildirdi. Dūřman sūvarileri tırısıla Affule'nin gūneyinde Cenin'e dođru gitmekteymiř, Mesudiye İngilizlerin eline geçmiř. Bunun ūzerine 7. Ordu genel bir ricat emri verdi. 1. Tūmen Madema-Burin hattında, onun yanında da 11. Tūmen Nablus-Kudūs yolu ūzerinden ileriye dođru cephe oluřturacaklardı. Bu emir ana karargāhın daha evvelki bir talimatına dayanıyordu ve dūzenli bir geri çekiliřte řūphesiz haklı olabilirdi. Ama son olaylardan dolayı bu geç kalmıř bir tedbirdi, zira dūřman artık ensemizdeydi. Dođu řeria topraklarındaki durum bilinmediđi için, bana kalırsa askerleri dūřünmeksizin kuzeye dođru yūriyūř fasılasız sūrdürūlmeliydi. Saat 22.00'ye dođru topçuları geri çektim. Onlar Kusna ūzerinde řoseden, piyadeler ise patikalardan kuzeye Nablus'a dođru yūriyūře geçirildiler. İngilizler, muhtemelen yođun saldırılar ve gūneřin yakıcı sıcadı yūzünden bitap dūřtükleri için, takip etmediler. Akřam saat 22.00'de tūmen iki kol halinde Nablus istikametinde yūriyūřteydi."⁷⁷

Geri Çekiliř; 21 Eylūl 1918

Liman Pařa sabah 07.00 gibi Der'a'ya ulařmıř, VII. Ordu'nun Nablus'u terk ettiđini burada ūđrenmiřti "Deraa'dan telefonla irtibat kurduđum IV. Ordu'dan; dūn ūđleden beri řeria batısında meydana gelen olaylar hakkında çok az haber alabildiđini ūđrendim. Nablus ile bađlantı tamamen kesilmiřti. Verilen malumatta; VII. Ordu Karargāhı'nın Nablus'u terk ederek Beytūlhasan istikametine çekildiđi ve aynı yūnde geri çekilen VII. Ordu birliklerinin kendilerini sūrekli takip eden dūřman uçaklarından çok zarar gūrdükleri beyan ediliyordu. VIII. Ordu'nun sađ kanat grubu olan Albay von Oppen'in birliklerinden henūz hiçbir haber yoktu."⁷⁸ Liman Pařa IV. Ordu birliklerinin Yermuk vadisi Der'a-Irbid hizasına kadar tutmalarını emretti.

Panik havası geri çekilen tūm birliklere yayılmıřtı. İngiliz kaynakları ūzellikle VIII. Ordu'da toplu teslim vakalarının sık olduđunu yazmaktadır. Fahri Belen 21 Eylūl sabahı durumu çok çarpıcı tarif edecektir. "8. Ordu'nun bozguna uđramasından sonra diđer ordular da çok mūřkūl durumda idiler. 7. Ordu'nun nakliye katarları, 8. Ordu perakendeleri, Alman birlikleri Nablus'tan Beyt-i Hasan ve Tobaz'a giden yolları kaplamıř, 7. Ordu birliklerinin kuzeye dođru çekilmelerini mūřkūl bir duruma getirmiřti."⁷⁹ Aslında amaç VII. Ordu'nun Bisan ūzerinden çekilerek sūvari kuřatmasını yarmasıydı. Ancak mevcut durumla bu çok zordu.

⁷⁷ Guhr, Anadolu'dan Filistin'e Tūrklerle Omuz Omuz, 199.

⁷⁸ Sanders, Tūrkiye'de Beř Sene, 346.

⁷⁹ Belen, Birinci Dūnya Harbinde Tūrk Harbi V. Cilt 1918 Yılı Hareketleri, 77.

I. Dünya Savaşı'nın en ağır hava bombardımanlarından biri bir nevi "mahşer" vadisine dönen Vadi Fara'ya yapılacaktı. Vadi ağır bombardıman sonucunda terkedilmiş tahrip olmuş toplar, kamyonlar, malzemelerle dolmuştu. Hava kuvvetleri kayıtlarına göre 5 km'lik bir kol halinde ilerleyen VII. Ordu'nun üzerine 9 ton bomba atılmış, 56.000 makineli tüfek atışı yapılmış, 87 top, 54 motorlu araç, 4 otomobil tahrip edilmiş ya da ele geçirilmişti.⁸⁰ Uçaklardan birini kullanan 1. Avustralya Filosundan Teğmen Clive Conrick anılarında bombaladığı bir at arabasının uçuşuna yuvarlanışını anlatır. "İzli mermilerimin, bir silah arabasını çeken öndeki atlara isabet ettiğini gördüm. Ayağa kalktıklarında, yolun uçurum kenarından uzaklaştılar ve başları bana doğru çevrildi, böylece ön ayakları aşağı inerken yüzlerindeki dehşeti görebildim... Sürücülerini ne olduğunu anlayınca yola doğru atladı ama geç kalmıştı, çok geç kalmıştı."⁸¹

Bugün İngiliz 3., 7. ve 60. Tümenleri Nablus'un kuzeydoğusuna Sebastia'ya ulaştılar. III. Kolordu büyük tehlike altındaydı. Nablus-Tubas-Bisan yolu ve Beyt Hasan'ın olduğu Vadi Fara uçaklarca sürekli bombalandı. Karargâhını Beyt-i Hasan'a aldırın Mustafa Kemal Paşa'da İngiliz uçaklarının saldırısına uğramıştı. VII. Ordu Kurmay Başkanı Albay Sedat (Doğruer)'e göre Mustafa Kemal Paşa bu gibi zor zamanlar da soğukkanlılığını korumaya çalışıyordu. Hava bombardımanları sırasında "Yahu bu herifler bize cigara da içirtmeyecekler" demişti. Amacı iki kolordusunu da Vadi Fara kuzeyine almaktı. III. ve XX. Kolordulara emirler gitmiş, tüm ağırlıklarını geri bırakmaları istenmişti. Bu arada Cevat Paşa 11. Tümen'in korumasına alınmıştı.⁸²

Mustafa Kemal Paşa IV. Ordu'dan çekilmelerini güvenli hale almak için Bisan'ın kontrol altına alınmasını tekrar rica etmişti. "Dördüncü Ordu Kumandanlığına Yedinci Ordunun gerisinde bulunan ve sahip elinde kalan Bisan'ın Ordu-yi alilerinden i'zâm kılınacak bir kuvvetle te'mîni ile Şeria nehri garbındaki ordularının kurtarılması himmet-i devletinize kalmıştır. Bu bâbda Ordu-yi sâmilerince imkân derecesinin sür'at-i iş'ârını ricâ ederim."⁸³ Durum giderek kritik hal alıyor, Şeria nehrinin doğusuna biran önce geçmek giderek daha da önem kazanıyordu. Sürekli havadan bombalanan VII. Ordu karargâhı Vadi Fara'da ilerlemeye çalışırken Alman subaylar bir an önce Ed-Damiye köprüsüne gitmeyi teklif etmişlerdi. Sorun şu ki; Ed-Damiye ve Bisan Al

⁸⁰ Faulkner, *Lawrence of Arabia's War*, 438.

⁸¹ Peter Hart, *Great War*, (London: Profile Books, 2014), 408.

⁸² Mirliva Sedat, *Filistin'e Veda; Yıldırım Orduları Bozgunu*, 233-237, 249.

⁸³ Belen, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt 1918 Yılı Hareketleri*, 78, Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, "Birinci Dünya Harbi'nde Filistin Cephesi ve Mustafa Kemal Paşa" Temmuz 2016, Gn.Kur. ATASE Daire Başk. Yay., sayı 138, 35.

Majami köprülerinin düşman tarafından tutulup tutulmadığı belli değildi.⁸⁴ Buralara ulaşmaya çalışmak (ya daha güneye, ya da daha kuzeye yönelmek) giderek daralan çemberin içerisinde kalmak demektir. Köprülere gitmeden direkt nehrin geçilmesine karar verildi. Bu aşamada sınırların bir hayli gerildiği anlaşılıyor. Mirliva Sedat Bey'in bildirdiğine göre Mustafa Kemal Paşa yürüyüş kolunun emir ve kumandasını bizzat yüklenmiş, yürüyüş düzenine uymakta en küçük bir kusuru olan, yolun uzamasına neden olan, subay ya da nefer kim olursa olsun acımadan idam edileceğini beyan etmişti. *“Ordu kumandanının sözünün eri olduğunu bilmeyen yoktu”*⁸⁵ VII. Ordu karargâhına ulaşan Cevat Paşa, Bisan istikametinde kendi birlikleri olduğunu öğrenince onları bulmaya gitti.⁸⁶ Bunlar von Oppen'in Alman taburları, 19. ve 16. Tümenden kurtulabilenlerdi.

Nablus'u kuzeybatısından terk eden III. Kolordu akşamı Tammum'daydı. Düşman takip hareketi dursa da VII. Ordu'dan haber yoktu. Oradan Tubas'a çekilmişler, telgraf bölüğü yolunu şaşıracağı için düşmana esir düşmüştü. 21 Eylül'ün başka en önemli olaylarından biri artık Şeria doğusundaki IV. Ordu'nun da geri çekilmeye başlamasıydı. Çok geç bir karardı. Aynı zamanda Nablus meydan muharebesinin sona erdiğinin ilanıydı. 3. Süvari Tümeni ancak bu çekilme emriyle Bisan geçidini tutma ve birliklerin nehir geçişini koruma görevi almıştı. Aslında bu görev 3. Süvari Tümeni'ne iki gün önce verilmişti. Liman Paşa 19 Eylül'de verdiği 3. Süvari Tümeninin VII. Ordu'ya yardım etmesi emrinin yerine getirilmemiş olmasına da bir hayli kızmış görünüyordu. *“4. Ordu, Şeria Vadisi'nde 7. Ordu emrine aynı gün bir süvari alayının derhal gönderilmesi hakkındaki 19 Eylül'de verdiğim emri maalesef yerine getirmemişti. Kabiliyetli ve tecrübeli bir komutan olan Süvari Albay Esat Bey'in yaralanması, aynı kudret ve meziyetle kendisine vekâlet eden Kurmay Yarbay Mahmut Bey'in -bilgim dâhilinde olmayarak- izinli olarak İstanbul'a gitmesi dolayısıyla sevk ve idaresi; karar alma ve uygulama yeteneğinden tamamen yoksun bir alay komutanı elinde kalan, iki alaydan oluşan 3. Süvari Tümeni Bisan'da hiçbir şekilde görevini yerine getirememiştir. Çok zayıf ve az sayıda İngiliz süvarisi tarafından işgal edilen Bisan'dan üzerine ateş açıldığını gören tümen komutanı, fevkalade önemli olan vazifesini terk ederek Şeria'nın doğusuna geçmiştir.”*⁸⁷

Liman Paşa'nın burada kastettiği kişi 3. Süvari Tümen komutanlığını vekâleten yürüten Erkan-ı Harb Binbaşı Vecihi Bey'di. VIII. Ordu ve VII.

⁸⁴ Mirliva Sedat, *Filistin'e Veda; Yıldırım Orduları Bozgunu*, 246.

⁸⁵ Mirliva Sedat, *Filistin'e Veda; Yıldırım Orduları Bozgunu*, 251.

⁸⁶ Mirliva Sedat, *Filistin'e Veda; Yıldırım Orduları Bozgunu*, 250.

⁸⁷ Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, 346.

Ordudan haber alamamaktan yakınan Vecihi Bey, çekilme emrini 21 Eylül akşamı aldıklarını ve nehir boyunca Bisan'ı hedefleyerek çekildiklerini anlatıyor. Saat 22.00'de ilk geçit Ed-Damiye'ye ulaştıklarında 24. Tümenin geçtiğini görürler.⁸⁸ Ertesi gün ise Bisan'ın düşman süvarileri tarafından işgal edildiği haberi gelecektir. 24. Tümen de yine geç bir şekilde Ed-Damiye köprüsünü tutma emri almıştı. Burada ciddi bir ikilem yaşandığı anlaşılıyor. VII. Ordu'nun geçiş güvenliği mi yoksa Maan'daki II. Kolordu ile bağlantıyı kesmemek mi?⁸⁹

Bazı Dürzi aşiretler Liman Paşa'ya gelip bağlılıklarını bildireceklerdi.⁹⁰ Ancak bu kaotik ortamda geri çekilen Türk birliklerine pek faydası olmamış görünüyor. 2 gün süren Nablus Muharebesi'nde İngiliz XXI. Kolordusunun kaybı 3378 kişiydi. Sadece 446 kişi hayatını kaybetmişti. 12.000 esir, 149 top ve çok sayıda kamyon ele geçirilmişti. VIII. Ordu'nun tamamı, Alman Asya kolu hariç ve birkaç tabur hariç yok edilmişti.⁹¹

Takip Harekâtı; 22 Eylül 1918

22-26 Eylül takip harekâtı olarak ifade edilmektedir. Allenby 21 Eylül'de Türk kuvvetlerinin direncinin kırıldığını kabul ederek artık hava ve süvari güçlerinin hızlı hareket etmesine önem vermiş, hiç bir yerde büyük çapta piyade muharebesi yapılmamıştı. 10. ve 53. Tümenler Nablus'a girmiş, 3., 7. ve 60. Tümenler Tulkarim-Sebastia yolu boyunca ilerlemişti.

VII. Ordu Karargâhı gece sabaha karşı nehri geçebildi. Üsteğmen Bedri Bey soyunup suya girerek bizzat geçilecek yeri tespit etmiş, insanlar hayvan ya da soyunmuş erlerin sırtında karşıya geçirilmişti.⁹² Hedef şimdiki Ürdün topraklarındaki Aclun-İrdib üzerinden Der'a'ya ulaşmaktı.⁹³ Burada toplanmaya ve bir savunma hattı kurulmaya çalışılacaktı. Mustafa Kemal Paşa daha ortada görülmeyen yardım talebini bir kez daha yeniledi.⁹⁴ “7. Ordu Wadi Fara kuzeyindedir geri çekiliyor. Ordu'nun kurtarılması 4. Ordu'dan gelecek kuvvetlere bağlıdır Karargâhım Bisan'ın 25 km güneyindedir.”

Binbaşı Vecihi Bey komutasındaki 3. Süvari Tümeni düşman uçaklarının bombardımanı altında Şeria nehrinin doğusundan ilerlemeye çalışıyordu.

---

⁸⁸ Erkan-ı Harp Binbaşı Vecihi Bey, *Filistin Ricatı*, Yayına Hazırlayan Murat Çulcu, (İstanbul: Arba Yayınları, 1993), 53.

⁸⁹ Belen, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt 1918 Yılı Hareketleri*, 83.

⁹⁰ Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, 348.

⁹¹ Falls, Becke, *Military Operations in Egypt and Palestine*, 509-510.

⁹² Mirliva Sedat, *Filistin'e Veda; Yıldırım Orduları Bozgunu*, 253.

⁹³ Onalp ve diğerleri, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina - Filistin Cephesi, IV. Cilt 2.Kısım*, 667.

⁹⁴ Mirliva Sedat, *Filistin'e Veda; Yıldırım Orduları Bozgunu*, 255.

Hedef Bisan geçidini düşmandan önce tutmaktı. Sonunda nehri geçmiş olan VII. Ordu karargâhu ve Mustafa Kemal Paşa ile ve tabii olarak paşanın sitemiyle karşılaşmıştı. "4. Ordu kumandanına yazmıştım. Şimdiye kadar hiç olmazsa bir süvari alayı gelmeliydi" dedi. O zamana kadar Şeria nehrinin doğusunda ⁹⁵ 7.ve 8. Ordular mntıkasında cereyan eden gerçek olayları müşarünileyhten öğrenebildim."⁹⁶

Cevat Paşa 22 Eylül'de Tubas'ta III. Kolordu karargâhu ile buluşmuş, elde kalan son VIII. Ordu birlikleriyle VII. Ordu'nun sol kanadına doğan tehlikeyi bertaraf etmeyi amaçlamıştı. Ancak öyle anlaşılıyor ki elde kalan birliklerle bunun yapılmasının imkânsız olduğunu düşünmüş, çok daha önemlisi Bisan sırtlarında Avustralyalılar saldırmak üzere hazırlanan von Oppen 'in 22 Eylül akşamı yapacağı saldırıyı iptal etmiş, nehrin bir an önce doğusuna geçmesini emretmişti. Von Oppen Bisan'a oradan Semakh doğru harekete geçmeyi düşünürken 21.00'de Cevat Paşa tarafından geri çağırıldı. Emir iptal edildi. 16. ve 19. tümenler ise karşıya geçemeyip teslim olmak zorunda kaldılar. Cevat Paşa haberleşme problemleri yüzünden Liman Paşa'nın verdiği emrin önemini anlamamıştı. Liman Paşa'da, Türk resmi tarihi de Alman Asya Kolu'nun Bisan'a tam saldıracakken emrin iptal edilmesini eleştirir. Afule'daki Avustralya süvarileri 25-30 km uzaktaydılar. Bu emir 16 ve 19. tümenlerin büyük kısmının düşmana teslim olmasına yol açtı. Bisan'a yapılacak saldırı başarıya ulaştığı takdirde VII. Ordu'nun sol kanadı rahatlar, başarıya ulaşmasa bile yardıma gelen 3. Süvari Tümeninin işini kolaylaştırır, 16 ve 19. tümenlerin teslim olması önlenmiş, III. Kolordu'ya düşman baskısı da azalmış olurdu. Cevat Paşa'nın emri sadece Alman Asya Kolu'nu kurtarmış görünüyor. Bisan'a yapılacak taarruzla zaman kazanılabilirdi. Von Oppen hareketinde serbest bırakılıp, 3. Süvari Tümeninin de yardımıyla Bisan tutulsaydı, 16. ve 19. Tümenlerin teslim olmasının önüne geçilirdi. ⁹⁷ Sabah doğuya geçebildiler. Alman Asya Kolu da sabah doğuya geçebildi.

22 Eylül'de Chaytor grubu ileri harekete başladı. Reşat (Çiğiltepe) Bey'in 53. Tümenini esir aldı. Bu tümenin önceki komutanı Musa Kazım Bey de I. Gazze muharebesinde esir düşmüştü. Aynı akşam şimdi İsrail'i Ürdün'e bağlayan Ed-Damiye köprüsü Yeni Zelandalılar tarafından ele geçirilmişti. Daha kuzeybatıda Tubas – Bisan yolunu uçaklarca bombalanmış, Nablus'taki İrlanda 10. Tümenine de Tubas'a ilerleme emri verilmişti.

---

⁹⁵ Batıyı kastediyor olmalı. (T.Y)

⁹⁶ Vecihi Bey, *Filistin Ricatı*, 56.

⁹⁷ Onalp ve diğerleri, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina - Filistin Cephesi, IV. Cilt 2.Kısım*, 674. Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, 350.

Avustralya 4. Süvari Tümeni Bisan 'ı tutarak çok sayıda askeri teslim aldı. Üstelik Şeria ırmağının doğusuna da geçmişti. 5. Süvari Tümeni 22 Eylül öğleden sonra Nasıra'da toplandı.⁹⁸ 7. Ordu'nun Şeria nehri doğusuna henüz geçmeyen tek birimi Tubas'taki Albay İsmet Bey'in III. Kolordu karargâhu çok geride kalmış, güneyden ve kuzeyden sarılmak üzereydi. Yıldırım Ordular Grubu karargâhu Der'a'yı terk etmişti. İrtibatı sağlayacak kimseyi de bırakmamıştı.⁹⁹ Liman Paşa ayakta kalabilen Yıldırım birliklerinin genel olarak Güney Suriye'nin tarihi savunma hattı Taberiye gölü – Yermek boğazı hattına çekilebileceklerini öngörmüş, böyle bir bozgun beklememişti. Şeria batısında kalan Albay İsmet Bey'in III. Kolordusu eğer sarılmaz, çemberden sıyrılabilirse 23 Eylül sabahı Şeria nehrini geçebilecek gibi görünüyordu.

Takip Harekâtının İkinci Günü; 23 Eylül 1918

Chaytor'un Yeni Zelandalı birlikleri IV. Ordu'nun boşalttığı mevzileri bir bir ele geçirdiler. Salt'ı işgal etmişlerdi. 87 top, 55 kamyon, 340 araba, 3 günlük harekât döneminde 3090 kişi tutsak alındı.¹⁰⁰

VII. Ordu karargâhu 53. Tümeden haber alamıyordu. III. Kolordu'da daha nehri geçememiş, nerede olduğu belli değildi. Yalnız 24. Tümen yanına gelmişti. 3. Süvari Tümeden gelen haberler iyi değildi. Bisan'daki Avustralyalı süvarilerin bir kısmı doğuya geçmişti. VII. Ordu karargâhu Hırbet Süleyhat'ta kurulmuştu. Karşıya geçebilenler giderek artsa da kuzeyden Avustralyalılarında nehri geçtiği haberi endişe doğurmuştu. 3. Süvari Tümeni başarılı olamamış, kuzeydeki tehdidi uzaklaştıramamıştı. Düşmanın kuzeyden baskısı artıyordu. Şam yolu kesilebilirdi. Hızla harekete geçmek, İrbit'e gitmek gerekiyordu. 23 Eylül akşamı harekete geçildi.¹⁰¹ Aralarında Hintli süvarilerin de olduğu Tuğgeneral Harbords yönetimindeki 15. Süvari Tugayı Hayfa'ya girdi. Filistin'in Akdeniz kıyısındaki son Osmanlı garnizonu da teslim olmuştu.¹⁰²

23 Eylül'de III. Kolordu karargâhu doğuya doğru ilerlerken her yönden düşman baskısı altındaydı. 4. Süvari Tümeni Bisan'da, 5. Süvari Tugayı güneyden İsmet (İnönü'nün) III. Kolordusu ve 8. Ordu'dan arta kalanları sıkıştırmışlardı. Top başına 10 atım, makineli tüfek başına 1000 atım cephane

⁹⁸ Perrett, *Megiddo 1918 The Last Great Cavalry Victory*, 57. Bruce *The Last Crusade The Palestine Campaign in the First World War*, 236

⁹⁹ Mirliya Sedat, *Filistin'e Veda; Yıldırım Orduları Bozgunu*, 285.

¹⁰⁰ Falls, Becke, *Military Operations in Egypt and Palestine*, 553.

¹⁰¹ Onalp ve diğerleri, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina - Filistin Cephesi, IV. Cilt 2.Kısım*, 671.

¹⁰² Perrett, *Megiddo 1918 The Last Great Cavalry Victory*, 59.

kalmıştı. VII. Ordu'ya bağlı 1. Tümen'in komutanı Alman Yarbay Hans Guhr'a diğer komutanları gelip askerlerin hasta olduğunu, dayanma güçlerinin kalmadığını, mevcut az miktardaki cephaneyle muharebe edilemeyeceğini, teslim olmaları gerektiğini belirtmişlerdi. Hans Guhr ise bu teklifi reddetmiş,¹⁰³ Kolordu Komutanı Albay İsmet Bey de "bir daha teslimden söz eden olursa silahımı çekip vururum" demişti. Böyle bir tutanağı getireni kendi elimle öldürürüm.¹⁰⁴

Takip Harekâtının Üçüncü Günü; 24 Eylül 1918

III. Kolordu Vadi Melih yoluyla ilerlemeye çalışıyor. Bisan güneyinde düşman süvarileri uzaktan seçiliyordu. Tek çare düşman süvarilerini yararak nehri zorla geçmek görünüyordu. 1. Tümen düşman süvarileriyle çatışarak sel yarıklarından geçmeye çalışıyordu. 11. Tümen daha güneydeydi. Düşman süvarisinden topçu ateşi açıldı.¹⁰⁵ Bazı askerlerin artık tahammülü kalmamış ve teslim olma isteği ortaya çıkmıştı. III. Kolordu hücum taburundan Hasan Remzi Fertan Bey de buna örnektir. 22/23 [Eylül], gece olmuştu. Bölüğü (Alman) Teğmen Adamis'e teslim ettim ve her ne pahasına olursa olsun bu gece Şeria'yı münasip bir yerden geçerek Şam'a doğru gitmesini söyledim. Hayvan yok, araba yok. Beni bu vaziyette götüremeyeceklerinden müteessir olan bölük erlerinden ayrılmak çok hazin ve acıklı oldu. Bazısını kucaklayabildim. Elimi öptüler ve dediğim istikamete yürüdüler. Orada bir taşımış dibine oturdum ve onun ümidin kırıldığını duymaktan acı bir yeis ile çocuk gibi ağlamaya başladım, ağladım, ağladım... 200 metrelik aşağıda yol İngiliz postalarının seslerini işitiyordum. Hemen arkamda bulunan bir mağara önünden acıklı ve yaralı sesleri geliyordu. Tuzlu suyun kenarına oturdum. Beş gündür aç ve susuzdum. Bu su çok tuzlu içemedim. Kırılı mendilimi ıslattım. Nispeten acısı hafif olan sağ gözümü iyice ıslattım, sildim. Kanlar silinince biraz açıldı. Yanımdaki mağaraya gittim, burada benim gibi yaralı 28 subay yatıyordu. Mağara önünde bir çuval üzüm kuru gördüm. Bir avuç alıp yedim. Kırdığım dürbünüün kılıfına da üzüm doldurup boynuma astım. Bu geceyi ve 23. gününü ve 23. ve 24. [Eylül] gecesini burada uyumakta, dertleşmekle geçirdik. 24. [gün] sabahı hemen 100 metre yakınımda duran ve bizim burada olduğumuzu bilen bir İngiliz süvari postası geldi, yürüyebilen ve ata binecek gibi olanları ayırdı, beni de bir ata bindirerek Beyt

¹⁰³ Guhr, *Anadolu'dan Filistin'e Türklerle Omuz Omuz*, 206.

¹⁰⁴ Onalp ve diğerleri, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina - Filistin Cephesi, IV. Cilt 2.Kısım*, 675.

¹⁰⁵ Onalp ve diğerleri, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina - Filistin Cephesi, IV. Cilt 2.Kısım*, 676.

*Hasan'a gitmekte olan üsera kafilesine karıştırdı.*¹⁰⁶ Güneyden gelenler de XX. Kolordu'yu bırakıp 11. Tümen'e saldırdılar. 146. Alay burada esir oldu. Bu arada III. Kolordu karargâhı Şeria'yı geçebilmişti.

Şeria Nehri'nden Geçiş; 25-26 Eylül 1918

25 Eylül 1918 öğle vakti son kalan VII. Ordu birlikleri de (diğer bir ifadeyle Filistin'deki son Osmanlı birlikleri) İngiliz süvarileri ve Bedevilerin saldırısına uğrasalar da 50-60 metre genişliğinde suları delice akan Şeria nehrinden karşı kıyıya geçmeyi başardılar. *“Korkunç manzarayı unutamayacağım”* yazmıştı Guhr. *“Piyade silahlarının kurşunları ve düşen top mermileriyle kumlar havalanıyordu. Süvarisiz atlar, eşekler, ürkmüş develer etrafta başıboş bir şekilde koşuşturup duruyorlar, onların arasında askerler bir siper bulmak için can havliyle sağa sola koşuyor, bir kısmı ölümcül bir şekilde vurulup düşüyordu.”*¹⁰⁷ Albay İsmet Bey'in III. Kolordu'yu Şeria nehrinden geçirmeyi başarması Mart 1917 sonunda Ali İhsan (Sabis) Paşa'nın XIII. Kolordusunu batıdan gelen İngilizler ve doğudan gelen Ruslar arasından sıyrılarak Diyale nehrini geçişini anımsatmaktaydı.

Sabaha karşı önde XX. Kolordu ve arkada III. Kolordu birlikleri olduğu halde Evlun'a yola çıkıldı. 25 Eylül sabahı VII. Ordu karargâhı Evlun'daydı. Yol üzerindeki aşiretler genellikle düşmanca tutumla yiyecek içecek konusunda ikircikli davranırken Evlun'da Aşiret Reisi Şeyh Mahmud'un geri çekilen VII. Ordu'ya büyük yardımda bulunmasını Kurmay Başkanı Sedat Bey minnetle anmaktadır¹⁰⁸ Başkumandan Vekili Enver Paşa 21 Eylül 1918'te Yıldırım Ordular Grubuna çektiği telgrafta VIII. Ordu'nun yok olmasıyla oluşan durum nedeniyle Mustafa Kemal Paşa'nın kalan iki ordunun komutanlığını birleştirip devralması yönünde önerisi vardı.¹⁰⁹ 25

¹⁰⁶ Hasan Remzi Fertan, *Harp Hatıraları*, Yay. Haz. Lokman Erdemir, (İstanbul: Bağcılar Belediyesi Kültür Yay. 2016), 85.

¹⁰⁷ Guhr, *Anadolu'dan Filistin'e Türklerle Omuz Omuza*, 210-211.

¹⁰⁸ Göktuğ L. Humud “7. Ordu birlikleri Komutanı Mustafa Kemal Paşa ve 400 Türk askeri Filistin'den çekilirken geçici barınma için bugün Ürdün'ün kuzeyinde kalan Aydın köyündeki HUMUD ailesi evindeki Misafirliği” (Erişim tarihi 4.5.2021)

<http://goktugmain.blogspot.com/2012/03/7-ordu-birlikleri-komutan-mustafa-kemal.html>

Şeyh Mahmud'un akrabası olduğunu belirten ilgili linkin sahibi ile bağlantı kurulmaya çalışılmış, yazı yayına hazırlanırken cevap alınmamıştı. İlgili sitede verilen bilgilere göre Mustafa Kemal Atatürk o zor günlerde kendini misafir eden Ürdün'deki Aydın köyün aşiret reisi dostu Mahmud Humud'a minnet ve şükranlarını belirtmek için 4 adet Cumhuriyet Nişanı göndermiştir. Sitede iki hafta misafir edildiği yazıyorsa da o şartlarda bu kadar uzun süreli kalma mümkün değildir. Muhtemelen Mustafa Kemal Paşa daha önceden de misafir olmuştu.

¹⁰⁹ “Yıldırım Ordular Grubu Kumandanlığına 1- Sekizinci Ordunun son muhârebâtda uğradığı zâyiât-ı azîmeye binâen Grubun elde mevcûd kuvvetlerinden iki ordu teşkil edilmesini tasvîb-i sâmilere bırakıyorum. Böyle bir hâlde Mustafa Kemal Paşa Yedinci ve Sekizinci Ordulardan mürekkeb olacak olan

Eylül itibarıyla Mustafa Kemal Paşa VIII. Ordu'dan von Oppen kıtalarını, IV. Ordu'dan 3. Süvari Tümeni ve 24. Tümeni'i de emri altına almıştı. El-Müzeyrib-Der'a savunma hattı temel hedefti.¹¹⁰ Birlikler 26 Eylül'e kadar Der'a'da toplanacaktı. Bu 19 Eylül'den sonraki ilk toparlanma çabasıydı. En sonunda III. Kolordu'nun Ajlun'a ulaştığı haberi alındı. Yeni Zelandalı General Chaytor kuvvetleri Amman'ı işgal ettiler. Türk birliklerinin savunması sonuç vermemişti. 25-26 Eylül gecesi Nablus civarından çekilen ve şeria Nehri'ni geöen Mustafa Kemal Paşa'nın maiyeti, karargâhu ile Bedevilerin baskısıyla, demiryolu hatlarına sabotajlarıyla ağır kayıplar veren Mersinli Cemal Paşa'nın IV.. Ordu karargâhu ve ordusu hemen hemen imha edilmiş Cevat Paşa 26 Eylül'de Der'a'da buluştular. Bu buluşma cephenin çökmesinden sonraki ilk kriz toplantısıydı. Mustafa Kemal Paşa Mersinli Cemal Paşa'ya birliklerin tamamen dağıldığını, iki ayrı ordu halinde kalmak yerine, ikisinden birinin komutası altında birleştirilmesini önerdi. Cevat Paşa'nın elde kalan tek sağlam birliği von Oppen yönetimindeki Asya Kolu'nu da Liman von Sanders'e şam'a çağırdığı için VIII. Ordu'nun herhangi bir katkısı olamazdı. Mustafa Kemal Paşa'nın önerisi zayıf kıtaların bir elden yönetimleri ile tehlikeli durumdan kurtulmak imkânı bahşedecekti. O şartlarda en makul görünen bu öneri Mersinli Cemal Paşa tarafından reddedildi. Cemal Paşa'ya göre her komutan kendi birliklerini yönetmeliydi. Hatta o gece IV. Ordu'nun Alman Kurmay Başkanı Molchio ile Mustafa Kemal Paşa arasında tartışma bile yaşanacaktı. Dolayısıyla 26 Eylül 1918 Der'a toplantısı krizi çözmemiş, herkes kendi başının çaresine bakmasının tescillenmesi olmuştu.¹¹¹

II. Kolordu kuzeye doğru çekiliyordu. Ancak Arap Kuzey Ordusu ve yerli halkın gerisinde kalmıştı.

Lawrence'in da olduğu Hecinsüvar kolları IV. Ordu'ya çok değerli saatler kaybettirmişti. VII. Ordu birlikleri şam'a doğru geri çekilirken IV. Ordu Der'a-Muzeyrib hattını tuttu. Ancak kısa bir süre sonra çekilme kararı alınacaktı. Lawrence'in "Bilgeliğin Yedi Sütunu" adlı eserinin en çarpıcı bölümlerinden biri de öncülük ettiği Bedevilerle şimdi Suriye sınırları iöerisinde kalan Tafas köyünde 27 Eylül 1918'de yaşananlar hakkındaki iddialarıydı. *"Erkek ve kadınların, dört çocuğun daha cesetlerinin yanından geçerek köye ilerledik. Gün ışığı altında çok pis görünüyorlardı. Yalnızlıklarına baktıkça şimdi ölümün ve dehşetin ne anlama geldiğini çok daha iyi anlıyorduk.*

---

bu ordunun kumandasını der uhde edebilir. Bu bâbdaki mütâlaa-i devletlerinin iş'ârını ricâ' ederim."
Bkz: Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Temmuz 2016, Gn.Kur. ATASE Daire Başk. Yay., sayı 138.

¹¹⁰ Mirliva Sedat, *Filistin'e Veda; Yıldırım Orduları Bozgunu*, 281.

¹¹¹ Mirliva Sedat, *Filistin'e Veda; Yıldırım Orduları Bozgunu*, 285-286.

Köyün dış evlerinin yakınında yüksek olmayan çamur duvarlar ve ağıllar vardı. Duvarın üzerinde kırmızı ve beyaz renkli bir şey duruyordu. Yakından bakınca bunun duvardan aşağı sarkan bir kadın cesedi olduğunu fark ettim. Testere ağızlı bir kasatura ile oraya mihlanmıştı... (Etrafımdaki Bedevilere) Yapacağınız en iyi şey bana getirebileceğiniz kadar Türk ölüsü getirmektir dedim.”¹¹² Oysa Tafas'ta yaşananlar Lawrence'in anlattığından farklıdır. Türklere karşı pek sempatisi olmadığı belli Arap tarihçi Suleyman Moussa sonradan konuştuğu Arap subayların açıklamalarına dayanarak Lawrence'in anlattıklarının doğru olmadığını yazmaktadır.¹¹³

Der'a – Şam yolu son derece zor şartlarda düzensiz bir şekilde geri çekilmeye çalışan Türk birlikleriyle doluydu. 1. Tümen'den Hans Guhr'un da yazdığı gibi geride kalanların, ayağa kalkamayanların susuzluktan, etrafta dolanan pek çok çakaldan ya da soygunculardan dolayı ölmeleri çok muhtemeldi. Der'a'ya 28 Eylül 1918'de ulaşan Avustralya 4. Süvari Tümeni Komutanı General Barrow bir tren dolusu Türk askerinin Der'a istasyonunda ya boğazı kesilerek öldürüldüğü ya da yaralı ve soyulmuş halde bırakıldığı manzara karşısında şok olacak, hatta Lawrence ile de tartışacaktı.¹¹⁴ 16. Tümen 125. Alay'dan ihtiyat zabiti Mehmet Dürdali Karasan Şeria nehrini geçebilen Der'a'dan sonra 400 kişilik çeşitli birliklerden toplanan ve Şam'a ulaşmaya çalışanların içerisindeydi. Binlerce bedevinin saldırısına uğramışlar, 50'ye yakın arkadaşı şehit edilmiş, geri kalanlar çırılçıplak çölün ortasında bırakılmışlardı. Kurtulabilenler daha ileride çadırlar gördüler. Kendilerine seslenen ileride Irak başbakanlığı da yapacak Nuri Paşa idi. “Hoş geldiniz arkadaşlar” demişti. Ben Osmanlı mekteplerinin yetiştirdiği bir zabitim ve Irak Cephesi'nde bir kolordunuzun erkânıharbi idim. Fakat Türklerin Araplara yaptıkları muamele beni mensup olduğum milletimin saflarına geçmeye mecbur etti. Şimdi kumandanıyım, ismim de Nuri Paşa'dır” dedi. Devamla, “Sizin mekteplerinizden çıkmış bir zabit olduğum ve ordunuzda uzun müddet vazife gördüğüm için ne de olsa sizi bu halde görmek beni çok üzdü ama elimde bir çare yok” ve “Bu gibi haller askerlerin başına gelebilir. Bir asker de her şeye tahammül etmesi lazım geldiğini takdir edersiniz” dedi.¹¹⁵ Lawrence çoğu saldırıda bizzat bulundu. Beklediği gibi Şam'da toparlanmak mümkün olmadı. Faysal'a bağlı Arap Kuzey Ordusu birlikleri

¹¹² Lawrence, *Bilgeliğin Yedi Sütunu*, 256-257.

¹¹³ Suleyman Moussa, *T.E.Lawrence, An Arab View*, (London: Oxford University Press, 1966), 203.

¹¹⁴ Perrett, *Megiddo 1918 The Last Great Cavalry Victory*, 72.

¹¹⁵ Mehmet Dürdali Karasan, *Paşam Nereye Kadar Çekileceğiz, Birinci Dünya Savaşı ve İstiklâl Harbi Hatıraları*, Haz. Şeref Karabağ, (İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay. 2020), 100-101.

30 Eylül günü yerli halkın sevinç gösterileri arasında Őehre girerken İngiliz ve Avustralyalı sulariler Őehrin dışında beklemeyi tercih edeceklerdi.

Nablus sonrası felakete uđrayan birliklerden biri de Maan'daki 2. Kolordu kıtalarıydı. Bu bađlamda Tůrk resmi tarihinde pek bahsedilmeyen Ziza olayına da deđinmek yerinde olacaktır. 25 Eylül 1918'de Avustralya ve Yeni Zelanda birlikleri IV. Ordu'nun savunduđu Őimdiki Őrdůn'ůn baŐkenti Amman'a girdiler. Bu arada 219 km gůneyde, Maan'da bulunan 2. Kolordu birlikleri de kuzeye dođru geri çekilmeye baŐlamıŐlardı. Amaçları Amman ۆzerinden demiryolu hattı ile daha kuzeye gidebilmektir. Ancak Amman'ın dűŐman eline geçmesiyle IV. Ordu'nun diđer unsurlarıyla bađlantıları kesilmiŐti. Amman'ı ele geçiren Yeni Zelandalı General Chaytor gůneyden yaklaşık 5000 kiŐilik bir Tůrk birliđinin gelmekte olduđunu ۆğrenince hazırlıkları yapmıŐ, Avustralya 1. ve 2. Hafif Sůvari birlikleri Amman yolunu kapatmıŐ, su kaynakları tutulmıŐ, daha kuzeye geçiŐ imkânsız hale getirilmiŐti. Hava keŐifleri Tůrk birliklerinin Őimdiki Amman Havalimanı'na yakın Hicaz Demiryolu istasyonu Ziza'ya geldiklerini bildiriyordu. Tůrk birliklerinin ۆzerine bildiri atılmıŐ, akŐama kadar teslim olmadıkları takdirde bombalanacakları belirtilmiŐti. Ancak baŐka bir geliŐme iŐin gidiŐatını deđiŐtirdi. Beni Sakr kabilesine mensup 10.000 kadar Bedevi Ziza'da II. Kolordu'yu çevirmiŐti. Çevrelerinde gezerek, bađırıp çađırıp havaya ateŐ aarak gōsteri yapmaktaydılar. Bedevilerin saldırması demek çōlůn ortasında soyularak, iŐkence edilerek ۆlůmden baŐka bir Őey deđildi. Bu arada Teđmen Cameron komutasındaki 200 kiŐilik Avustralyalı sůvari grubu Tůrk tarafının karŐısına çıktı: Komutan Ali Vehbi Bey(?)¹¹⁶, Cameron'a silahlarını teslim ederse Bedevilere karŐı savunmasız kalacaklarını kendilerini koruyabilecek yeterince gůçlů bir İngiliz birliđi gelmediđi můddetçe teslim olmayacaklarını belirtti. Cameron durumu geriden gelen diđer grubun komutanı Albay Rylie'e bildirmiŐti. Bedeviler saldırya hazırlanmaktaydı. Durum kritikti. Albay Rylie Tůrklere silah bıraktırırsa bu kadar kuvvete karŐı koruyamayacađını anlamıŐti. ۆnce Bedevi Őeyhlerle gōrűŐműŐ, Bedevi ileri gelenlerinden iki kiŐiyi yanına alarak Tůrklerin kampına girmiŐ, ani bir kararla Bedevileri rehin aldıđını bildirmiŐti. İleri gelenleri rehin alınunca Beni Sakrlar harekete geçmediler. 27 Eylül 1918 gecesi Tůrk askerleri ile Avustralyalılar birlikte elde silah beklediler. Tůrk askerlerinden 8'e 1 daha az olmalarına rađmen Avustralyalılarla bir sůrtűŐme yaŐanmamıŐti. Sabah Yeni Zelanda Tugayı Ziza'ya varmıŐ, II.

---

¹¹⁶ İsmet Gōrgůlů ilgili çalıŐmasında o dōnemde Albay Őevket Bey'in 2. Kolordu Komutanı olduđunu yazıyor. (İsmet Gōrgůlů, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922*, (Ankara: Atatůrk Dil ve Tarih Yůksek Kurumu TTK Yayınları, 1993), 153.

Kolordu'nun 5000 Türk asker silahları 13 sahra topu, 30 makineli tüfek, büyük miktarda cephane de bırakarak teslim olmuştu. Bedeviler hayal kırıklığı içerisindeydiler.¹¹⁷ Ne yazık ki aynı tarihlerde özellikle Der'a-Şam arasında dağınık bir şekilde çekilenler bu kadar şanslı değildi. Ziza Olayı da Nablus yenilgisinin pek bilinmeyen acı hatıralarından birisidir.

Nablus Meydan Muharebesi ve izleyen günlerde İngiliz kaynakları Türk tarafından 75.000 esir aldıklarını belirtiyor. Fahri Belen bu rakamın bir kısmının geri hizmette bulunan görevlilerden oluştuğunu belirtmektedir. 19 Eylül 1918'de başlayıp 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'ne kadar olan zaman diliminde Yıldırım Ordular Grubu'nun muharip gücünün dörtte üçününün imha edildiğini söyleyebiliriz.

Yenilginin Muhasebesi; Günümüze Kadar Süren Nablus Tartışmaları

I. Dünya Savaşı Filistin Cephesi'ndeki ağır yenilgi mütarekeden hemen sonra gazetelere de yansımıştır. 1950'lerde bahsedilen iddialarda bulunan Cevat Rifat Tasvir-i Efkar gazetesinde 23 Kasım 1918'den itibaren (Mondros Mütarekesi imzalandıktan 24 gün sonra) "Suriye Hezimetini Faciası ve Sebepleri" başlıklı 14 bölümlük tefrika halinde yazmaya başlamıştır. İlginçtir; kişisel suçlamalardan ziyade cephedeki çatışmalar, iase ve sıhhiye vaziyetleri, Türk ve Alman subaylar arasındaki ilişkiler vs. gibi kişisel suçlamalar içermeyen daha çok teknik anlatıma dayalı bilgilerdir. Ancak Mustafa Kemal Paşa bu tefrikaya itiraz etmiştir. Gazetenin ilgili nüshası bulunamadığı için neye itiraz ettiği şimdilik meçhuldür.¹¹⁸ Cevat Rifat Atilhan, 1950'li yıllarda Büyük Doğu dergisinde, önceki yazdıklarından çok farklı bir şekilde, VII. Ordu komutanı olan Mustafa Kemal Paşa hakkında orduyu haber vermeden geriye çektiği, bundan yararlanan İngilizlerin VIII. Ordu'yu imha ettiğini, hatta daha da ileri giderek Mustafa Kemal'in İngilizlerle anlaşacağını yazacaktı.¹¹⁹ Cevat Rifat Atilhan'ın iddialarına daha

---

¹¹⁷ Henry Gullet, *The Australian Imperial Force in Sinai and Palestine 1914-1918*, (Sydney, Angus & Robertson, 10th edition, 1941), 724-727.

¹¹⁸ Cevat Rifat, 4. Ordu Yaveri "*Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin Suriye Cephesinin Çöküşü*" Yayına Hazırlayan Celil Bozkurt, (Ankara: Altınordu Yayınları, 2019) Aynı eserde eski IV. Ordu Komutanı Mersinli Cemal Paşa'nın da Mustafa Kemal Paşa'nın henüz bilemediğimiz cevabını eleştirdiğini öğreniyoruz. (s.25) Mersinli Cemal Paşa (Nablus hezimetini sırasında yaveri olan)Yzb. Cevat Rifat'a bu yazıları kendisinin yazdığını, ortada bir mağlubiyet olduğunu ve komutanların bunun hesabını vermeye mecbur olduğunu yazıyor. Kanımızca Mustafa Kemal Paşa bir Yüzbaşının bu konuda kalem oynatmasını uygun görmemiş ve komutanı tarafından bu yazının yazdırıldığını düşünmüş olmalı.

¹¹⁹ Cevat Rifat Atilhan, *Filistin Suriye Cephesi'nde Kahramanlar ve Hainler*, Derin Tarih Dergisi Eki, Eylül 2013.

önce ilgili çalışmada cevap verilmişti.¹²⁰ Silah arkadaşları hakkında aradan 32 yıl sonra bu ifadeleri yazanın aksine Osmanlı VII. Ordusunda görev yapan bir Alman subay, bırakın çekilmeyi VIII. Ordu'nun çöktüğünü, Avustralyalı süvarilerin genel karargâhı bastığını VII. Ordu'yu geriden çevirmeye başladığı saatlerde bile Türk silah arkadaşlarının nasıl kahramanca çarpıştıklarını anlatacağı. *“Merda muharebesinin yapıldığı gün 1. Tümen'in tarihinde ilelebet şanlı bir gün olarak kalacaktır. Kahraman Osmanlılar, kavurucu sıcakta -termometre öğleye doğru 50 °C'yi gösteriyordu- iâşe olmaksızın, küt bir suyla, karşı tarafın sayıca kat kat üstün olmasına rağmen beş saldırıyı püskürtmüşler ve düşmana bir karış toprak vermemişlerdi. Düşmandan sıyrılmak yukarıdan gelen emir üzerine ve emsal teşkil edecek bir düzen içinde yapılmıştı. Bugün Arap takviyeler de kahraman Türkler gibi aynı dayanıklılığı ve aynı cesareti göstermişlerdi.*¹²¹

Doğru olmayan bu iddiaların bugün bile dillendirilmesi üzücü. Allenby ilk anda VII. Ordu'yu değil VIII. Ordu cephesini çökertti. VII. Ordu bir gün sonra 20 Eylül 1918'de sağ yanının ve kuzeyinin İngilizlerce çevrilmesi üzerine geri çekilmeye başlamak zorunda kaldı. Genel çekilme emri ana saldırı başlamasından 33 saat 15 dakika sonra verildi. Mustafa Kemal Paşa ve maiyetinin Nablus'tan ayrılması akşam 18.00'i bulacaktı. İngiliz-İrlanda 10. Tümen'i Nablus'a 21 Eylül 1918'de girebilecekti. 1. Tümen'in Komutanı Hans Guhr'un yazdığına bakılırsa aslında VII. Ordu'nun çok daha önceden çekilmesi gerekiyordu. Karargâhlar arasında iletişimin sık sık bozulması IV. Ordu karargâhında görevli bir subayın yıllar sonra hayal gücünü bir hayli zorlamış olmalıydı.

---

¹²⁰ Nuri Karakaş, “Nablus Muharebesi'nde Mustafa Kemal Paşa, İthamlar ve Gerçekler” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXIII 2, 2018, 481-519.

¹²¹ Guhr, *Anadolu'dan Filistin'e Türklerle Omuz Omuz*, 199.

Sonuç

Bu çalışmada tarihimizin en ağır yenilgilerinden biri genel hatlarıyla ortaya konmuş, bu trajedi de akla takılan bazı sorulara da cevap aranmaya çalışılmıştır. Şüphesiz ki; yenilgiler popüler kültürde pek hatırlanmak istenirse de aslında ileriye yönelik bir çok ders barındırırlar, ayrıca yine Nablus trajedisinde olduğu gibi umutsuz anlarda bile esir olmamak için çabalayan, mücadele edenlerin hatıralarını da yaşatmamıza vesile olurlar.

İngiliz tarihi Allenby'nin başarısını över. Uzayıp giden karşılıklı siper hatlarının arasında birbirine umutsuzca saldıran, ağır topçu ve makineli tüfek ateşi altında ölen binlerce askerle karakterize I. Dünya Savaşı'nda Allenby gibi çarpıcı başarılar elde eden, savaşın kaderini değiştiren komutan sayısı azdır. Bu savaşın en iyi generallerinden biri olduğu, daha sonraları II. Dünya Savaşı'nda kendini gösteren "Blitzkrieg" operasyonlarının ilk uygulayıcısı olduğunu kabul edilir. Ancak Nablus'un büyüme kapılmayan, Filistin Harekâtı'nı genel olarak eleştiren askeri tarihçiler de vardır. Peter Hart Filistin cephesinin 1.200.000 kişiyi bağladığını, 51.451 kişinin hayatını kaybettiğini, 550.000 kişinin de hastalıklardan dolayı savaş dışı kaldığını belirtir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanlardan sadece kısa bir süre önce teslim olduğu göz önüne alındığında Filistin cephesinin böyle büyük bir askeri hareketle açılması gereksizdi yorumu da dikkate değerdir. Kudüs'ü almak Filistin'e cephe açılmasını haklı çıkarmıyordu. Zira nihai sonuç Batı cephesinde alınacaktı.¹²²

Allenby ne kadar stratejik deha olursa olsun karşısındaki Osmanlı Ordusu'nun da gerek nicelik gerekse nitelik olarak çok kötü durumda olduğu ortadadır. Askerin fiziksel ve moral açıdan çok kötü durumda olduğunu belirtmiştik. Harp tarihçisi Fahri Belen "*Orduları birbirine denk cephelere yaymak suretiyle her deliği kapamak isteyen zihniyet neticesinde, düşman herhangi bir yerde kuracağı ağırlık merkezi ile cepheyi istediği yerden yarabilecek durumda idi.*" diye yazar. Belen'e göre tümenlerin üçte biri lağvedilmeli 3 kolordulu bir ordu kurarak Şeria doğusuna bir süvari ve bir tümen bırakılmalıydı.¹²³

Türk savunması daha esnek olabilseydi bu kadar çabuk bir şekilde dağılma olmayabilir, Gazze'de olduğu gibi düzenli bir ricat tümen seviyesindeki kuruluşların topyekûn imhasını önleyebilirdi. Liman von Sanders'in Batı cephesi tecrübesi olsa, bu şekilde bir savunma düzeni seçmezdi. Nitekim Erickson, Liman von Sanders'i selefi Falkenhayn ile

---

¹²² Hart, *Great War*, 409.

¹²³ Belen, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt 1918 Yılı Hareketleri*, 64.

karşılaştırır ve Falkenhayn'ın III. Gazze sonrası çekilişte daha esnek bir savunma ile birliklerin imhasını önlemesini örnek gösterir.¹²⁴ Erickson ayrıca Alman (ve Osmanlı doktrinine göre) kolordu ya da ordu seviyesinde etkili karşı taarruzlar yapılması gerektiğini bildirir. Tankların kullanımı nedeniyle benzettiği 8 Ağustos 1918 Amiens muharebesinde Almanları imha olmaktan kurtaran da buydu. Bu ilke ayrıca Alman ve Osmanlı harekât doktrinlerinin ayrılmaz parçasıydı.¹²⁵

Yine, Nablus'tan sonraki çekilme sürecinde 26 Eylül 1918'deki Der'a'daki ordu komutanları toplantısında Mustafa Kemal Paşa'nın tek elden yönetme teklifi kabul edilseydi sonuç değişebilir, felaketin boyutu bu kadar büyük olmazdı. Türk tarihinin en ağır mağlubiyetlerinden biri olan Nablus (Megiddo) Muharebesi'nin kaybedilmesinin Erickson'a göre 3 temel nedeni vardır: Birincisi stratejik düzeyde arazi Kafkas ve Çanakkale cephelerine göre daha uygundu. Harekât düzeyinde Allenby'nin kolordu büyüklüğündeki birlikleri aldatma ve yığınak amacıyla muharebe alanında kaydırmasına yeterli mesafeler bulunuyordu. Allenby sayesinde 1917-1918 yıllarında İngiliz Ordusu temel muharebe alanı düzeyindeki taktik tekniklerde muazzam ilerlemeler sağlamıştı.¹²⁶ 1500-2000 tüfeği olan zayıf Türk tümenlerinin 10 km'lik bir cepheyi savunamayacakları belliydi. Batı cephesinde dolgun kadrolu Alman tümenleri bile bunu yapamıyordu.¹²⁷

İsraili Askeri Tarihçi Yigal Sheffy'e göre Megiddo Muharebesi daha harekât başlamadan hasım kuvvetin dengesini bozma (destabilizasyon) konusunda güzel bir örnektir. Saldırı başlamadan aylar öncesinden başlayan algı (Şeria Vadisi üzerinden saldırma algısı), saldırı başlar başlamaz İngilizce yazımdaki haliyle 3-C'yi (Command (Komuta) – Control (Kontrol)-Communication (İletişim)) etkisiz hale getirmektir. Bununla Nasıra'daki genel karargâhın komutanlık yeteneği, birliklerini kontrol ve iletişimi süratle felç edilmişti.¹²⁸ Afula'daki haberleşme istasyonunun yok edilmesi, Liman Paşa'nın hızla gelişen olaylarla ilgili karar vermesinin engellenmesi, ordularıyla iletişiminin engellenmesi ve bizzat kendisinin hedef alınması söz konusuydu. Nitekim ilk iki amaç kısa sürede gerçekleştirilmiş, Nasıra

---

¹²⁴ Edward J. Erickson, *Size Ölmeyi Emrediyorum, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu*, Çev. Tanju Akad, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003), 270-271.

¹²⁵ Edward J. Erickson, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu, Çanakkale, Kütul Amare, Gazze ve Megiddo Muharebeleri*, Çev. Kerim Bağrıaçık, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009) 239.

¹²⁶ Erickson, *Size Ölmeyi Emrediyorum*, 271.

¹²⁷ Belen, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt 1918 Yılı Hareketleri*, 67.

¹²⁸ Sheffy, *Destabilizing the Enemy*, 172-201.

baskınından ise Liman Paşa kurtulmuştu. Burada özellikle IV. Ordu'nun duruma da dikkat çekilmelidir. 20 Eylül 1918'de cephenin yarıldığı haberi gelmesine rağmen öyle görünüyor ki; 21 Eylül öğlene kadar IV. Ordu karargâhı durumun ciddiyetinden tam haberdar değildi. Aynı günün akşamı gelen hareket emri sonraki günlerde IV. Ordu birliklerinin felaketiyle sonuçlanacaktı. Oysa 3. Süvari Tümeninin çok daha önce den Ed-Damiye ve Bisan Jisr al Majami geçitlerini tutması geçişi daha güvenli kılacak, Avustralyalı süvarilerin bu kadar kolay esir almasını önleyecekti.

Erickson'un Nablus muharebesini operasyonel açıdan Amiens'e benzetse de, kanımızca bu benzetmesinin başka bir yönü de İttifak devletlerini 1918'in ikinci yarısından itibaren çökerten birbiri ardına saldırıların hemen hepsinde (Batı Cephesi-8 Ağustos 1918 Amiens'te Alman ordusunda, Makedonya cephesi-15 Eylül 1918 Dobro Pole'de Bulgar ordusunda, Filistin Cephesi- 19 Eylül 1918 Nablus'ta Osmanlı ordusunda ve İtalya cephesinde 30 Ekim 1918 Vittorio Veneto'da Avusturya-Macaristan ordusunda) toplu teslim, silah bırakma olaylarının sık görülmesidir. Nablus muharebesi ile ilgili her iki tarafın kaynaklarında da bu konuda çok sayıda gözlem vardır. Liman von Sanders'te özellikle VIII. Ordu cephesinde bu kadar hızlı bir çöküş beklemiyordu. Özellikle 19. Tümen'in diren(e)memesine çok şaşırmişti.¹²⁹

Liman Paşa'nın ilk planda verilen istihbarata güvenmemesinin en önemli nedeni Der'a ve çevresindeki istasyonlarda aynı saatlerde gelen Arap kuzey ordusunun baskın haberleriydi. İngiliz tarih yazımında son dönemde giderek artan şekilde vurgulansa da Türk tarih yazımında bu saldırıya yeterince yer verilmediği görülüyor. Oysa Arap kuzey ordusu ve İngiliz subaylarınca desteklenen bedevi güçlerin IV. Ordu gerilerine sızması, demiryolu istasyonlarını havaya uçurması Kuzey Filistin'deki saldırıya karşı yeterince yanıt verilememesinin en önemli nedenlerinden biriydi. Liman Paşa kuvvetli ihtiyatlarını burada kullanmış, karargâhı baskına uğrayacak kadar savunmasız kalmıştı. Şeria saplantısı da ağır yenilgiyi hazırlamıştı.

Liman Paşa'nın ilk gün geçitlerin tutulması emri ise bir türlü yerine getirilememiş, 3. Süvari Tümeni çok geç harekete geçmişti. Mersinli Cemal Paşa'nın diplomatik girişimi başarıya ulaşıyorsa kayıplar azalır mıydı? Bu sorulara cevap vermek kolay değil. Mersinli Cemal Paşa'nın Faysal ile ısrarla uzlaşma zemini araması (hatta Mustafa Kemal Paşa'nın da bunu desteklemesi) bu bozguna nispeten az hasarla çıkış imkanı doğurabilirdi. Ancak görünen o ki; İstanbul Faysal'ın tekliflerini değerlendirmeye bile almamıştı.

---

¹²⁹ Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, 336.

Bu yazı hazırlanırken anılarda, raporlarda iki ayrı Şimdiye kadar bilinmeyen Őehitlik izlerine rastlandı. 1. Tümen Komutanı Hans Guhr Nablus'un 10 km kadar güneybatısındaki Kefr Haris köyünde Őehitlikten bahsediyor.¹³⁰ İngiliz kayıtlarından da İngiliz 2. Leicestershire taburunun Mesudiye güneyinde Samaria istasyonu (Şimdiki Sebastia) yakınlarında Őehitlerimizi gömdüklerini belirtiyor.¹³¹ Kuşkusuz muharebe ile ilgili yeni yorumlar yapılacaktır. Ancak Filistin'de sahipsiz kalmış Türk Őehitliklerinin yeniden inŐası için girişim başlatılması gerektiğini vurgulayarak bu yazıyı bitirmek yukarıda anlatılan türlü zorluklarla vatan savunmasının bir parçası olmuş isimsiz askerlerimize bir vefa borcumuzdur diye düşünüyorum.

---

¹³⁰ Guhr, *Anadolu'dan Filistin'e Türklerle Omuz Omuz*, 189.

¹³¹ Nigel Atter, *With Valour and Distinction, The Actions of the 2nd Battalion, Leicestershire Regiment 1914-1918*, (Warwick: Helion Company, 2019) 129.

Kaynakça

- Allawi, A. *Irak Kralı Faysal*. (Çev. Hakan Abacı), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 2016.
- Arıkan, İbrahim. *Harp Hatıralarım*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2007.
- Askeri Tarih Belgeleri Dergisi. "Birinci Dünya Harbi'nde Filistin Cephesi ve Mustafa Kemal Paşa". Ankara: Gn.Kur. ATASE Daire Başk. Yay. Sayı 138, 2016.
- Atilhan, C. R. 4. Ordu Yaveri "Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin Suriye Cephesinin Çöküşü" (Yayına Hazırlayan, Celil Bozkurt), Ankara: Altınordu Yay., 2019.
- Atilhan, C. R. *Filistin Suriye Cephesi'nde Kahramanlar ve Hainler*. İstanbul: Derin Tarih Dergisi eki, 2013.
- Atter, N. *With Valour and Distinction, The Actions of the 2nd Battalion, Leicestershire Regiment 1914-1918*. Warwick: Helion Company, 2019.
- Barr, J. *Çöl Ateşi. Lawrence ve Britanya'nın Arabistan'daki Gizli Savaşı 1916-1918*. (Çev. İrem Sağlamer), İstanbul: Pegasus Yay., 2020.
- Belen, F. *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi*. V. Cilt 1918 Yılı Hareketleri, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1967.
- Bruce, A. *The Last Crusade The Palestine Campaign in the First World War*. London: John Murray Publishers, 2003.
- Erickson, E. J. "Size Ölmeyi Emrediyorum" *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu*. Çev. Tanju Akad, İstanbul: Kitap Yay., 2003.
- Erickson, E.J. *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu, Çanakkale, Kütül Amare, Gazze ve Megiddo Muharebeleri*. (Çev. Kerim Bağrıaçık), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 2009.
- Falls, C., Becke A.F. *Military Operations in Egypt and Palestine: From June 1917 to the End of the War: Part II, History of the Great War Based on Official Documents, Official History of the Great War*. Vol. 2, London: His Majesty's Stationery Office, 1930.
- Falls, C. *Armageddon The Final Palestinian Campaign of World War I*. Philadelphia: University of Pensilvania Press, 2003.
- Faulkner, N. *Lawrence of Arabia's War*. New Haven, London: Yale University Press, 2016.
- Fertan, H. R. *Harp Hatıraları*. (Yay. Haz. Lokman Erdemir), İstanbul: Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları 2016.
- Görgülü, İ. *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922*, Ankara: Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Yay., 1993.
- Guhr, H. *Anadolu'dan Filistin'e Türklerle Omuz Omuza*. (Çev. Eşref Bengi Özbilgen), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 2007.
- Gullet, H. *The Australian Imperial Force in Sinai and Palestine 1914-1918*, (Sydney, Angus & Robertson, 10th edition, 1941.
- Hart, P. *Great War*. London: Profile Books, 2014.
- Johnson, R. *Lawrence of Arabia on War, The Campaign in the Desert*. Oxford: Osprey Publishing, 2020.
- Karasan, Mehmet Dürdali. *Paşam Nereye Kadar Çekileceğiz, Birinci Dünya Savaşı ve İstiklâl Harbi Hatıraları*. (Haz. Şeref Karabağ), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Kressenstein, v.K. *Son Haçlı Seferi-Kuma Gömülen İmparatorluk*. (Çev. Tahir Balaban), İstanbul: Yeditepe Yay., 2007.
- Larcher, M. *Büyük Harpte Türk Harbi Cilt 2, Nakil ve Tahşiye eden Kaymakam Bursalı Mehmed Nihad*. (1928 baskısını Yay. Haz. Erol Kılınç), İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018, 2. Cilt.
- Lawrence, T.E. *Bilgeliğin Yedi Sütunu*. (Çev. Bilal Çölgeçen), C. III, İstanbul: Chivi Yazıları Yayınevi, 2004.

- Mirliva Sedat. *Filistin'e Veda; Yıldırım Orduları Bozgunu*. (Yay. Haz. Kemal Gürülkan), İstanbul: Yeditepe Yay., 2009.
- Moussa, S. T.E. *Lawrence, An Arab View*. London: Oxford University Press, 1966.
- Murphy, D. *The Arab Revolt 1916-18, Lawrence set Arabia ablaze*. Oxford: Osprey Publishing, 2008.
- Onalp, K. Üstünsoy, H. Dengiz, K. *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina - Filistin Cephesi, IV. Cilt 2.Kısım*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 198.
- Perrett, B. *Megiddo 1918 The Last Great Cavalry Victory*, Oxford: Osprey Publishing, 1999.
- Polat, Ü. G. *Türk-Arap İlişkileri. Eski Eyaletler Yeni Komşulara Dönüşürken*, İstanbul: Kronik Kitap, 2019.
- Sanders, L.v. *Türkiye'de Beş Sene - Askeri Tarih Encümeni Cevaplarıyla*, Yay. Haz. Muzaffer Albayrak, İstanbul: Yeditepe Yay., 2006.
- Sheffy, Y. "Destabilizing the Enemy - The Raid on Nazareth 19 September 1918" *Great War and Palestine*, (Edited by Eran Dolev, Yıgal Sheffy, Haim Goren), I.B.Tauris, 2014.
- Sorguç, İ. *Bu Defa Ne İçin Harp Edeceğimi Biliyorum; Filistin Cephesi ve İstiklal Savaşı Hatıraları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2009.
- Vecihi Bey. *Erkan-ı Harp Binbaşısı, Filistin Ricatı*. (Yayına Hazırlayan Murat Çulcu), İstanbul: Arba Yayınları, 1993.
- Wavell, A.P. *The Palestine Campaigns*, London: Constable&Co Limited, 1938.

Makaleler

- Karakaş, N. Nablus Muharebesi'nde Mustafa Kemal Paşa, İthamlar ve Gerçekler. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXIII 2, 2018, 481-519.

Elektronik Kaynaklar

- <http://goktugmain.blogspot.com/2012/03/7-ordu-birlikleri-komutan-mustafa-kemal.html>
(Erişim tarihi 4.5.2021)
- Yılmaz, T. *The Battle of Musallebe, 14 July 1918, A Failed Turkish-German Joint Attack on the ww1 Palestine Front*, <http://www.geliboluuyulanlamak.com/964-the-battle-of-musallebeh-14-july-1918-a-failed-turkish-german-joint-attack-on-the-ww1-palestine-front-tuncay-yilmazer.html>